

מורשת

את פנינו מקבלים שלטים מרהיבים, המדווחים על אירועי השמונים, ואת הכיכר מקשטים מעתה הרוקדים...
על כל אלה ועוד אחראים מתנדבים רבים, ונאחל המשך עשייה פורייה ומהנה.
האביב כבר בפתח ואיתו התרגשות רבה לקראת האירועים הקרובים שנחגוג ונציין ביחד: יום הזיכרון, יום העצמאות, אירוע השמונים החגיגי וכנס המחזוריים.
ההכנות לאירוע השמונים כבר בעיצומן, החזרות החלו במרץ ואת לוח החזרות המעודכן תמצאו באתר של חרות. חשוב להתעדכן רגע לפני שיוצאים לחזרה, מתי והיכן היא מתקיימת.
נאחל לכולנו חג פסח שמח וכשר.
קריאה מהנה ולהתראות בגליון הבא.

שלום לכל קוראינו היקרים,
זהו הגליון השלישי של "חרות בשרון", עיתון המלווה את חגיגות השמונים לחרות.
העיתון משלב גם הפעם ישן עם חדש, הווה ועבר, סיפורים על ראשית ההתיישבות, לצד סיפורים מהווי היום יום במושב.
הסיפורים זרמו אל שולחן המערכת, וזאת הזדמנות נוספת להודות לכל מי שנזכר, סיפר, כתב, ערך וצילם. צוותי השמונים עובדים במרץ, ואנו נהנים מעשייה פורייה, מרוח התנדבות ומהשתתפות מלאה של כל הגילאים ושל כל הדורות. חגגנו ביחד את ט"ו בשבט ופורים, נהנינו משמש אביבית במרוץ האביב והצטלמנו יחד לתמונה מושבית חגיגית.
תושבים רבים ביקרו במרכז התיעוד והשתתפו בהרצאה בנושא שימור אתרים.

צוות העיתון: הדס אינהורן, גלית בן-ארי, אסא ברטוב, גלעד גוטמן, עפרה גורן, ברוך הכט, נורית הרפז, אמוץ חצרוני, גלי מאור-פרידמן, פנינה סיוון, טובה פליישר, מעיין קפלן-גריסרו, טל שגיא-פיינמסר, ליאת שווקי, גלילה ושמעון שריר. איורים: ארן חצרוני.

ועד מקומי

ושימור מבנה הרפת הישנה שבו. זהו מבצע משותף של צוות החותם הסביבתי, צוות "מורשת" וועדת גינון ונוי.
בלב המושב קיים "פצע פתוח" בדמות בית העם, שנזנח והוכרז כמבנה מסוכן. שיקומו ושיפוצו המלא כרוך בעלויות כספיות, שאין בכוחנו לשאת. אנו עוסקים בימים אלה בחשיבה משותפת עם הנהלת האגודה החקלאית, כיצד ניתן להביא בהדרגה את בית העם למצב של תיפקוד חלקי, ובשלבים מאוחרים יותר להמשיך במלאכת השיפוץ.
נשמח לקבל רעיונות והצעות מן הציבור. בימים האחרונים החלה הפעילות הנמרצת לקראת המופע המרכזי של חגיגות השמונים. צפויה לנו תקופה עמוסה בחזרות, הכנות וחגים רצופים: פסח ולאחריו מייך כל אירועי חודש אייר. אני מקווה שכולנו ניהנה ונזכור את התקופה הזו לטובה, ולבסוף גם נקצור את פירותיה במופע שייערך ב 8 במאי.
בברכת עבודה פורייה לכל העושים במלאכה וחג פסח שמח לכל בית מושב חרות.

נחמיה חסיד, יו"ר הועד המקומי

המוגן ליד גני הילדים. יש לקוות, שיושלמו במהרה כל ההליכים הביורוקרטיים, והבנייה תחל בהקדם ואף יותר חשוב - שתסתיים בהקדם. השלמת המרחב המוגן תוסיף גם שטח לפעילות בני הנוער. בימי הגשם האחרונים היה הכרח לבטל פעולות של הקבוצות המודרכות כתוצאה ממחסור במבנים ראויים לפעילות כה רבה.
הועדה שמונתה לטפל בשיפור גן השעשועים, בחרה מספר מתקנים חדשים. בגלל העלייה התלולה במחירי המתקנים וההחמרה בתקני הבטיחות, הגדלנו את התקציב שהועמד לרשות הועדה ל-60,000 ₪, ונקווה שבסכום זה נשיג שיפור משמעותי.
הפעילות של צוות החותם הסביבתי, הפועל במסגרת חגיגות השמונים, כבר נותנת אותותיה בשטח: ככר המייסדים, שליד המזכירות התמלאה דמויות חלוצים מרקדים בשדה חיטה. העושות והעושים במלאכה מקבלים תשבחות מכל עבר, ותודת כולנו נתונה להם: נילי קפלן, מירה חרות, יגאל בן-צבי ויו"ר הועדה שרון לשץ.
הפרוייקט הסביבתי הבא הוא גינון השטח הציבורי הפתוח, שבמעלה רחוב הבאר,

תושבים יקרים,
זה כבר עתוננו השלישי והוא סימן לכך, שמעתה ואילך יהיה העתון דבר שבשגרה. העתון הראשון יצא לאור בתחילת הסתיו, וכולנו קיינו אז לגשמי ברכה בחורף וביקשנו "גשם בעיתו". החורף אמנם הגיע והביא עמו גשמים, אך זהו חורף מוזר: כמה ימים של גשמי זעף ולאחריהם שבועיים של חום קיצני וחוזר חלילה. כמו בכל הארץ, גם אצלנו היה צורך לערוך שינויים בחגיגות פורים בגלל הגשם, אבל בכל זאת הרבינו בשמחה.
תם החורף ובא האביב ועמו גם צמיחה מהירה ורבה של הירק בחצרות. צפויות לנו כמויות רבות של גזם, ולצערנו יש תקלות רבות בפנינו הגזם על ידי הקבלן. נעשה הכל, כדי שנגיע לחג הפסח כשהמושב נקי ומטופח ונתרום לכך, כשכולנו נקפיד על הוצאת הגזם לרחוב רק לקראת הפינוי על ידי המשאית בימי א'.
בימים האחרונים התבשרנו שהמועצה האזורית אישרה את התקציב לבניית המרחב

מאז ועד היום

סיפור עמדת השמירה וקו ההגנה בחרות

גלעד גוטמן

הפאליק (מה שקרוי היום פולג) ולפנות ערב היו שבים לבתיהם. יציאתם לעבודה התנהלה בשיירות רגליות וחלקן ברכיבה על חמורים וגמלים, ובחזרה לבתיהם היו הבהמות עמוסות בארגזי ירקות, ירק ושאר גידולים מהפאליק.

לאורך קו העמדות והבריכות, שהיו בגבול הדרומי של המושב, הוקמה גדר דו־שיפועית, כשלאורכה היו שני מעברים, שנסגרו בלילות באמצעות שערים. שערים אלו היו בנויים מעצים ותיל דוקרני וכוננו בשם "חמור ספרדי". לאורך כל הגדר נחפרה תעלה, שנקראה תעלת קשר, ותפקידה היה לשמש מחסה למגינים. תעלה זו נחפרה על ידי כל חברי המושב, שהתגייסו למשימת ההגנה על המושב, בעזרת טוריות ואתי חפירה.

הגבול הדרומי של המושב היה רגיש משתי סיבות: האחת – לאורכה התנהלה תנועה של מקומיים, והסיבה השנייה היתה מצבו המיוחד של גבול זה, ביחס לגזרות המושב האחרות, שהיו מוקפות ישובים. בצד הצפוני של המושב היתה המושבה תל־מונד ובה גם יחידת נוטרים, ובגזרה המערבית היה מחנה צבאי בריטי, ובצפון מזרח שכנה כפריהס.

כאמור צידו הדרומי של המושב היה חשוף וממולו במרחק קצר מאד היו ממוקמים מאהלים של נוודים בדואים, אשר היו צולפים מדי פעם בחברי המושב. למרות שחרות לא עמדה אף פעם בפני התקפה, שנועדה לכבוש את המושב, סבל רב נגרם לתושבים כתוצאה מהסתננויות ומגניבות של בקר ורכוש, אותן אנו חווים למעשה עד היום.

בחזרה לעמדת השמירה עם חרף הירי. עמדה זו, שהוקמה על ידי חברי המושב, היתה צמודה למשק של מניה ויקיר וולודניצקי, לימים נמכר משק זה לתמי ושלמה וולפרט, אשר שימרו ושילבו את העמדה כחלק מחומת ביתם. בפעם הבאה, כשתחלפו על פני עמדה זו, עצרו לרגע ודמינו, כי פעם לפני למעלה מ־60 שנה, היה זה גבולה הדרומי של חרות.

לרבים מאיתנו יצא לא פעם לעבור אם בהליכה רגלית או בנסיעה במכונית ברח' הפרדס המוביל להרחבה החדשה ולראות כי בצידה (בחומת ביתם של תמי ושלמה וולפרט) קיים מבנה עם חריץ מלבני לאורכו. אז לצעירים מבינינו אספר ואומר, כי מבנה זה הינו עמדת השמירה מימי מלחמת השחרור (1948), והחריץ המלבני הקטן זהו למעשה חרף הירי של העמדה.

כששאלתי את עמיתי לצוות העיתון (אסיק בריטוב ההיסטוריון של חרות) בדבר עמדת השמירה, הפנה אותי אסיק לחבר המושב חנינא רגב, והנה לכם סיפור עמדות השמירה וקו ההגנה, אשר הוקמו בחרות ב־48 כפי שסיפר לי חנינא:

אותה עמדת שמירה מדוברת היתה חלק ממערך הביצורים, שהוקמו להגנה על הצד הדרומי של מושב חרות. המערך היה מבוסס על עמדות שמירה, שמוקמו על בריכות המים, הבנויות לאורך הדרך המוליכה מהכפרים הערביים, שנמצאו מזרחית לחרות.

בין הבריכה המזרחית – זו הקרובה לטירה, לבריכה, שנמצאת במרכז המושב ליד גני הילדים (כיום), נבנתה עמדת שמירה בדומה לעמדת השמירה בקצה הדרום מערבי (זו שברח' הפרדס). הבריכות, שמטבע הדברים נבנו במקומות גבוהים ושולטים במרחב שימשו, מלבד היותן מאגר מים גם כעמדות הגנה, כאשר השומרים תצפתו על גג הבריכות בימים ובלילות נעזרו בזרקורים גדולים שסרקו את השטח. כמו־כן שימשו הבריכות כעמדות קשר להעברת אותות מורס בין חרות לישובים השכנים, כגון קיבוץ רמת־הכובש, באמצעות איתות בדגלים ביום ובפנסים בלילה.

הדרך, שעברה לאורך הגבול הדרומי של חרות, כונתה דרך המלך. זו הייתה דרך עוד מימי התורכים, ושימשה את תושבי הכפרים הערביים, אשר שכנו לרגלי ההרים. תושבים אלה היו יוצאים מדי בוקר לעבודה באזור ביצת

פרה פרה

אסא ברטוב

פרות, כידוע, מניבות חלב ועל מנת שיהיה להן חלב הן צריכות להרות ולהמליט, ועל מנת שזה יקרה הן צריכות לערוך ביקור סולידי אצל הפר.

חרות. שנים ראשונות. פרות ראשונות – ופר עדיין אין כאן. וכשהפרה נזקקת לקיים את המצווה, נאלץ המושבניק לכתת רגליו ורגלי פרתו למחוזות רחוקים. עיפים ותשושים הם חוזרים – ויום עבודה הלך לאיבוד.

על כן זקני הכפר ופרנסיו החליטו להקים מוסד מכובד אשר בו ישכנו פרים משובחים שישרתו את הפרות וייקרא שמו בחרות – "פרייה", לרווחת המושבניקים ולשמחת הפרות ובני הנוער...

כאן קיבלנו, הילדים את שעורי הטבע הראשונים בנושא "איך באים עגלים לעולם"...

וכשפרה הייתה צועדת אל המקום ההוא, הייתה השמועה עוברת כאש בשדה קוצים, וחבורה של ילדים סקרנים ומציצנים הייתה ממחרת למקום ההוא וממתינה לתחילת ההצגה...

על הטכס היה מנצח החבר יקיר, שדאג לשלום הפרים, להאכלתם ולשמירה על בריאותם וכושרם. לא אחת הוא ספג את נחת טלפיהם וקרניהם, ולא עצם אחת מעצמותיו נפרקה ממקומה בקרבות הזירה שקיים איתם.

הפרים גם העניקו מאונם לפרות המושבה תלימוד (אז היו גם שם פרות) תמורת שכר הוגן כמובן. יום אחד הביא נפתלי ד. איש תל מונד את פרתו לקיום המצווה. עברו מספר חודשים והוא בושש לשלם את התמורה – וסרב בטענה, כי פרתו מתה והוא לא יצא נשכר מעבודת הפר, ולכן הוא פטור מתשלום. לא הועילו כל הדרישות והבקשות, הוא עמד בסירובו. בימים ההם לא היה נאה להישפט לפני השלטון האנגלי הזר – ובדאי לא בנושא שכזה. אנשי הישוב העדיפו להישפט בפני בית דין של ההסתדרות, ששכן בעיר הרחוקה תל-אביב. להגיע לתל-אביב באותם ימים היה סיפור של בזבוז ימי עבודה. את הפר לא שלחו להעיד, כי הוא היה צריך להישאר בבית ולעבוד... אבל חברי ההנהלה והמוכיר לא יחמיצו יום טיול לעיר העברית. הדיונים היו מעמיקים, וכל צד שטח טענותיו בפני חבר השופטים הנכבד, שגם הוא נזעק מרחבי הארץ לדון בשאלה הקשה: האם הייתה תמורה לאגרה או לא. פסק הדין המנומק שניתן חייב את נפתלי ד. בתשלום גם אם התמורה, שקיווה להפיק מהביקור בפרייה, לא מומשה. לימים, עם התפתחות הענף והמעבר להזרעה מלאכותית, כונסה אספת רפתנים, ובה הסביר בכיר הרפתנים במושב,

כי מעתה, כאשר הפרה "דורשת", יש לרשום פתק ולשלשל אותו בתיבה מיוחדת, שהייתה תלויה על דלת מחסן האספקה, והמזריע יגיע עם האביזרים ומבחנות הזכוכית ויבצע את אותה עבודה שהפר היה מבצע. בלהט הויכוחים וההסברים קמה רפתנית ותיקה והפטירה באידיש עסיסית: "דוס שוין הובן איינע טעם", או בתרגום לעברית – איזה טעם כבר יהיה לזה...

והפרים נשלחו מכאן, ועל ההצגות ירד המסך. את מקומם תפס המוסך, את פלאי הטבע החליפו פלאי הטכניקה ואת ריח הזבל החליפו צחנת הדיזל והסולר. לימים גם המוסך המרכזי חוסל והפך למרכז למיון עגבניות שוקק, מקום מפגש והחלפת רשמים ודעות, וגם הוא חדל לפעול עם השינויים במשק והיום – עומד שם מבנה נטול גג, המייחל למשימה הבאה.

וכשאני עובר שם ושומע את שאגות הפרים המיוחמים ורואה את ילדי המושב, החשים לראות את ההצגה היומית, אלו הם רק תעתועי הדמיון.

סיפור קליטתם של הילדים, ניצולי השואה, במושב שרה שמילוביץ-אגטשטיין – סיפור חיים

מרץ 1948

הביאה לדפוס: טובה פלישר

בחודש מרץ השנה ימלאו שישים ושתיים שנים לאחד המפעלים המרגשים והמשמעותיים של המושב, קליטת קבוצה של ילדי עולים ניצולי שואה ע"י חברי המושב.

מי היו, איך הגיעו אלינו, מה הגלגולים שעברו בטרם הגיעו, לאן הלכו מאיתנו ומה איתם היום? כל ילד וסיפורו האישי, כל ילד וגלגוליו המיוחדים עד כאן וכאן ואילך. אשר לתקופה בה שהו עמנו – היו אלו ימי מלחמת העצמאות עם הכרזת העצמאות, עם פעולות ההגנה המחתרניות שחוונו כולנו ביחד, עם רוח ההתנדבות שפיעמה בלב כולנו, עם הדאגה, עם הכאב ועם הרגשת הרוממות שבהשגת העצמאות. להלן סיפור אחד מיני רבים, סיפורה של שרהלה, חברתם של מרים וטיבי, דוב ואסתר ומושה ונוספים, סיפורים בני שישים ושתיים שנים. סיפורים של אהבה, של השתלבות והיקלטות, סיפורים של צמיחה, של חיים.

ילדותי: אני,

שרה שמילוביץ-אגטשטיין

נולדתי בתאריך 23.8.1933 ברומניה, בעיר בוזואו, להורים מלכה ואריה אגטשטיין. הייתי בת יחידה בין ארבעה אחים, אולם לא היה לי זמן לפינוקים. גדלתי בשנות האנטישמיות הנאצית הגרמנית, שלא פסחה על ארצנו.

בהיותי בת שמונה עברתי עם משפחתי לעיר פלויישט. לעיר זו לא הספיקו להגיע הנאצים, אלא התנועה האנטישמית בכינוי "הכומתות הירוקות" ואלו "דאגו" ליהודי עירנו.

ב-1941 אבי הוגלה לעיר אחרת לעבודת פרך, וכעבור שנה הצטרפנו אליו. התקיימו בתנאים קשים. אבי עבד ביום בעבודת פרך ובערב היה מתקן שעונים, כי זה היה מקצועו וכך פרנס את משפחתו. רוב הזמן הייתי חולה, בכל פעם נדבקתי במחלה אחרת.

בשנת 1944 חזרנו לעירנו ולביתנו בפלויישט. המשכנו לחיות תחת השלטון האנטישמי, השתדלנו לא לבלוט והיינו ביחסים תקינים עם השכנים.

בשנת 1945 גרמניה הפסידה לרוסים במלחמה, והרוסים כבשו את רומניה. הם פשטו על בתי אזרחים, גנבו מכל הבא ליד ואנסו נשים. אבי הסתיר אותנו במרתף מתחת לבית. רומניה נשארה תחת השלטון הרוסי הקומוניסטי, וליהודים לא היה חופש תנועה.

אבי ז"ל היה יו"ר התנועה הציונית בעיר פלויישט והוא ארגן עם חברים נוספים שתי אוניות גדולות שיפליגו לארץ. ההורים היו אמורים להפליג איתנו, אולם הם ויתרו ברגע האחרון לזוג עם ילד שניצלו מהשואה. ההורים נשארו עם אחי הצעיר, דוד, בתקווה שיעלו ארצה כעבור חודשיים. אולם לרוע המזל הרוסים לא נתנו אשרות יציאה מהארץ.

בדרך לארץ

בתאריך 24.12.1947, בערב חג המולד, יצאתי עם אחי אשר בן התשע, שלא רצה להיפרד ממני. הורינו ליוו אותנו עד לתחנת הרכבת במחשבה, שהמשפחה הזאת שעבורם ויתרו, תגונן עלינו מכל פגע. אולם לאחר שנכנסנו לרכבת נוכחנו לראות, שהזוג עם הילד נעלמו ואינם. נותרנו לבדנו בקרון משא בהמות. אני ילדה בת שלוש עשרה קטנה וצנומה, יחד עם אחי בן התשע הבוכה והרוצה הביתה, כי הוא חשב שיצא לטיול. פתאום הרגשתי את כובד האחריות שהוטלה על כתפיי, להרגיע את אחי, להיות אחראית עליו בתוך עולם זה, לא מוכר ומנוכר.

הגענו לנמל קונסטנצה והתחלתי לחפש את אחי הבכור משה ואת אישתו הילדה, שהיו באוניית פן-יורק כדי לעלות יחד איתם, אולם לא מצאנו אותם. עלינו על אוניית פרוקשצנט. זו היתה אוניית משא בנויה מדפים, ועל המדפים אנו שכבנו ללא מזרונים ושמיכות. היינו 750 מבוגרים ונוער. בקושי היה מזון וללא תנאים היגיינים.

בחודש ינואר 1948 הגענו לנמל חיפה. האנגלים לא נתנו לנו לרדת מהאונייה והעבירו אותנו לקפריסין, למחנה אוהלים, בחורף קר וגשום. במחנה חליתי בדלקת ריאות. בקפריסין נפגשנו עם אחי וגיסתי.

המשפחה בקפריסין

בארץ

בתאריך 18.3.1948 יצאנו כולנו מקפריסין לארץ. הגענו למחנה אוהלים ברעננה, שם היינו שלושה ימים. לאחר מכן הגיעה למקום מדריכת נוער מתנועת הנוער העובד, ריכזה את קבוצת הילדים, ביניהם אותי ואת אחי. איתה הגענו למושב ביום ה- 21.3.1948.

הקבוצה עם המדריכה

במושב

במושב קידמו את פנינו המשפחות, שבאו לקלוט אותנו. לפתע חשנו אוריה אחרת, חדשה, חמה. ראינו את ההתרגשות ואת שמחת האנשים שבאו לקראתנו והרגשנו מעודדים. כל אחד מאיתנו צורף למשפחה ויצא עימה לקראת חייו החדשים בארץ.

אני התקבלתי לבית משפחת פרנקל, שחורה, יעקוב וביתם טובה. לאחר כל התלאות שעברתי שפר מזלי. נכנסתי לבית אנשים טובים, תומכים ומסוריים. הגעתי אל המשפחה בגיל ארבע עשרה, קטנה, רזה, מופנמת וחסרת בטחון, חולה בדלקת ריאות קשה עד כדי סכנת שחפת. הם לקחו אותי לבית החולים שם רצו לאשפז אותי, אולם שחורה לא הסכימה ולקחה אותי בחזרה לביתה בטענה, שאת הטיפול הטוב אקבל

בביתה. שחורה טיפלה בי במסירות יוצאת דופן, כל בוקר היתה הולכת למחלבה, מביאה בשבילי חלב טרי וקנתה דבש למעני. שחורה היתה מאכילה אותי במזון מזין, למרות שזה לא היה בשפע. הודות לטיפולה המסור הבראתי לחלוטין.

היתה זו תקופה שלעולם לא אשכחניה. אשר, אחי, היה במושב מספר חודשים, אך הוא לא הצליח להיקלט. אחי הבכור, משה, הגיע ולקח אותו לביתו, לחיפה.

בארץ התנהלה מלחמת השחרור. אני לא ידעתי את השפה העברית עדיין, וכדי להבין את המתרחש היתה טובה מסבירה לי וממחישה באמצעות פנטומימה, בשפת הסימנים.

הוכרזה המדינה, ואנחנו נסענו עם קבוצת הנוער העובד לתל-אביב ורקדנו ברחובות.

התחלתי ללמוד בבית הספר המשותף לגוש תל-מונד. האווירה בביה"ס היתה נעימה ותומכת הן מצד המורים, שמביניהם אציין במיוחד את אליעזר אסתרין ז"ל על מסירותו והבנתו אותנו, והן מצד התלמידים.

התקדמתי מהר והייתי תלמידה טובה ומקובלת בחברת התלמידים כולה.

מאד הערכתי את מסירותה של משפחת פרנקל, שהשקיעה מאמץ רב והרבה אהבה כדי לקדם אותי. רציתי מאד לעזור להם. ראיתי את יעקוב ז"ל יוצא לפנות בוקר לפרדסים ואח"כ במשך היום - לעבודה בשדה, בירקות. רציתי להצטרף, אך הם לא נתנו לי לעבוד איתם, מחשש שאפגע מחשיפה לשמש.

המשפחה החדירה בי את ההערכה ללימודים ועוררה בי את הסקרנות ואת הצימאון לידע, לקריאת ספרים, את הרצון להגיע להישגים ולמצוא משמעות בחיים.

בשנת 1951 הגיעו הורי ארצה ונאלצתי להצטרף אליהם. שחורה רצתה שאשאר ואסיים את הלימודים במושב, אך הדבר לא עלה בידה. למדתי במושב עד כתיב ח' בלבד.

עם הורי: לימודים ועבודה

הורי גרו אצל אחי משה בחיפה. הוא היה מפרנס יחיד במשפחה בת 9 נפשות. הייתי חייבת לעזור בכלכלת המשפחה. עבדתי במכולת ובחנות למוצרי מספרות. הייתי

נוסעת באוטובוסים עם בקבוקי שמפו רבים ובשמים, ובזמן הנסיעה הייתי מתייצבת בלשכת העבודה של הנוער.

למדתי בתיכון ערב ניהול משרד ומזכירות מקצועית, ובאותה שנה נכנסתי לעבוד במשרד של חברת "סולל-בונה". סיימתי את לימודי ועברתי לגור בבית שאן יחד עם הורי ושני אחי, אשר ודוד. אבא פתח חנות קטנה של תיקון שעונים, אך עבודתו לא הצליחה לפרנס את כל המשפחה. בשנת 1952 בהיותי בת שמונה עשרה התגייסתי למשטרת בית שאן. במשטרה ניהלתי משרד באחריות לשביעות רצונם של מפקדי.

בשנת 1955 קבלו הורי מהסוכנות היהודית דירת שיכון בנווה שאנן בחיפה. אני עברתי לעבוד בתחנת משטרה בקריית-חיים (תחנת זבולון). עבדתי במשרד רישום של תיקים פלייליים, רכוש גנוב ותכשיטים יקרי ערך. הייתי אחראית על ארבעה עובדים נוספים. עליתי בדרגות, עד קצינת משנה. הנהגתי ייעול בשיטת העבודה וזכיתי שלוש פעמים בתעודת "שוטרת מצטיינת". על כך הופעתי בפני נשיאי המדינה שזר ז"ל, הנשיא קציר ז"ל והנשיא נבון.

משפחתי

בתאריך 11.2.1960 נישאתי ליעקב שמילוביץ. בשנת 1963 עברנו להתגורר בקריית-אטא. נולדו לנו שני ילדים דבורה וירון. דבורה למדה אחות, עבדה בבית חולים, כיום היא עובדת כאחות בבית ספר. ירון למד הנדסאי

חשמל ועובד בחברת חשמל. בתאריך 9.2.1982 השתנו חיי לחלוטין. בעלי יעקב, שעבד במספנות ישראל כמסגר ורתך, נפגע קשות עת עסק בריתוך בתוך מיכל בספינה. 66% מגופו נשרפו והוא שכב חודשיים בבית חולים. פרשתי מעבודתי כדי לטפל בו לאחר שלושים שנות עבודה.

עשרים ושש שנים נלחמתי כדי להחזיק בחיים פעילים, אך מצבו הלך והחמיר, ובתאריך 19.7.2008 הוא נפטר. היינו נשואים קרוב לארבעים ותשע שנים, חיינו חיים צנועים ושמחים ביחד. זכינו לארבע נכדים ולנכדה.

היום

נותרתי בגפי וכיום אני עוסקת בהתנדבות במסגרות שונות:

מתנדבת בארגון "בני ברית" בתור מזכירת פרוטוקול, עובדת בהתנדבות במחסן בגדים, מתנדבת בספרייה בעיר וגם "סבתא גן" בגן ילדי חינוך מיוחד. פעמיים בשבוע אני שומעת הרצאות במכללת המתנ"ס ובזמני הנותר מצוירת על עץ, על זכוכית ועוסקת באמנות מפיות.

במבט לאחור אני מלאת הערכה ותודה למושב, שקלט אותי בזרועות פתוחות ושנתן לי הרגשת בית; לביה"ס, שבו רכשתי את היסודות של התרבות הישראלית; למשפחת פרנקל, שהצילה את חיי, שתמכה בי, שעצבה את ערכי ושכיוונה את דרכי בחיים, ולטובה על שמירת הקשר ההדוק לאורך כל השנים.

מבשלים זכרונות בחרות

עפרה גורן, פנינה סיון, ונורית הרפז
והפעם עם... נאוה שחורי – האחות של חרות

עבדה במרפאת חרות, יעקב עבד במשק של ההורים, (משפחת דפנה) וגידל פרחים, עגבניות וגם תרנגולות לביצים. שניהם עבדו במשק שעות ארוכות אל תוך הלילה.

את בוקר השבת, הם היו מעבירים בבית מסביב לשולחן באירוח המשפחה, באכילת עוגת השמרים ובשתית קומפוט. בתקופה ההיא כל המושבניקיות היו מכינות קומפוט משאריות הפרי, במיוחד בקיץ, וגם היו שותים אותו כדי להתרענן. נאוה מספרת שהיום כשהיא אופה, היא תמיד מכינה כמות גדולה שאפשר להקפא. (ראו מתכון 4 על 4) בפגישה אצל נאוה למדנו לא רק איך מבשלים, דבר שניסינו להעביר בצורה מדויקת ככל שניתן, אלא גם פרק בחייה כאחות, ועל כך יעידו בין השאר מכתבי התודה הרבים והכתבות שכתבו עליה כהוקרה על עבודתה. יכולנו להמשיך ולשמוע מנאוה ויעקב מתכונים וסיפורים, אלא שאייל ומירי, הילדים שלכבודם הוכן החמין הגיעו רעבים... הודינו על האירוח המלכב ורצנו הביתה בגשם לאכול מרק עוף נגד הצטננות.

הגרמנים. היחידה המקבילה הישראלית, הוקמה בשדה דב, משם הועברה לשדה התעופה בהרצליה ופורקה מיד לאחר שהבינו, שנגד מטוסי סילון שמפציצים מגובה רב, זה פשוט לא יעבוד...

יעקב מספר שנאוה היתה מכינה כל סופשבוע 2 עוגות, אחת שמרים ואחת נוספת ופחים שלמים של עוגיות, אותן הוא היה לוקח למשרד בצבא, כדי שיהיה במה לכבד את החבר'ה.

נאוה ושתי אחיותיה, נורית שגרה באביחיל ורוחלה שגרה בחופית, גדלו בחרות בשנות הצנע. האוכל חולק אז בארץ בקיצוב נקודות. בחרות לכל אחד היתה גינת ירק ליד הבית, שסיפקה מספיק ירקות לצריכה הביתית, כך שלא הורגש מחסור. בנוסף התקיים סחר חליפין ער בין השכנים. לאמא של נאוה היתה חברה, שניהלה מעדניה בתל אביב. אמא של נאוה היתה נוסעת לתל-אביב עם צנצנות של שמנת וביצים מהמשק וחוזרת עם פירות יבשים, שוקולדים וסוכריות לילדים. השיתוף עם השכנים התקיים גם בארוחות משותפות ושמחות משותפות. הילדים של אז עשו להם מנהג לחגוג פעם בשנה יומולדת לשכונה, מנהג יפה שממשיך להתקיים עד היום.

משנת 1976 גרים נאוה ויעקב בחרות, ברחוב המייסדים. שכנים של משפחת וידר מצד אחד ומשפחת סולומון מהצד השני. כשנאוה

בשבת האחרונה של חודש אוקטובר, בגשם הגדול, לאחר התפילה בבית הכנסת (לא, אנחנו לא מתפללות כל שבת, היינו כבר מצוה) הלכנו, כפי שרגילים כל המתפללים, לאכול חמין של שבת. אנחנו אכלנו אצל נאוה. כבר בכניסה אפף אותנו הריח של תבשיל ה"טשולנט" שמתבשל לו לאיטו שעות על פלטת שבת. טעמנו מהתבשיל השחום ומאוד נהנינו, המתכון בהמשך.

נאוה שחורי, מוכרת וכולנו כאחות של חרות, וכפי שמסתבר גם לבישולים שלה יש מוניטין רב. ניסינו לחלץ מבני משפחתה מאכל ייחודי שהם אוהבים ולא נחלנו הצלחה. לטענתם נאוה מבשלת הרבה מטעמים וקשה לבחור. חמין, מרקים, עוגות וגם ליפתן פירות (קומפוט). לעומתם גבי, החתן התימני, אוהב את הגעפילטע פיש של נאוה. לשיחה מצטרף יעקב בעלה, שמהלל ומשבח את בישוליה של נאוה ומוסיף מתכון מפורסם משלו להחממת מלפפונים ושאר ירקות (טעמנו, טעים!). רק שכחנו לשאול את יעקב, האם בימים הרבים בהם עבד בצרכניה של חרות, הוא מכר לנו חמוצים מעשה ידיו...

יעקב הגיע לארץ בעליית הנוער בגיל 16 והתחנך בניר עם. הוא שירת שנים בצבא הקבע. בתחילת שרותו, מיד לאחר הקמת המדינה, הוא היה שייך למחלקת "מפעילי הבלונים", יחידת נ"מ. מקור הרעיון הוא ממלחמת העולם השנייה, בה ה"מפציצים" היו אוירונים קטנים, שהיו חייבים להנמיך טוס כדי להטיל את הפצצות. הבריטים, שניסו להילחם בהם בעת ה"בליץ", העלו לאוויר מעל לונדון בלונים גדולים עם הליום, שהיו קשורים לקרקע עם גלגילות וביניהם פרשו רשתות, בניסיון להפיל את המטוסים

ליפתן פירות(קומפוט)

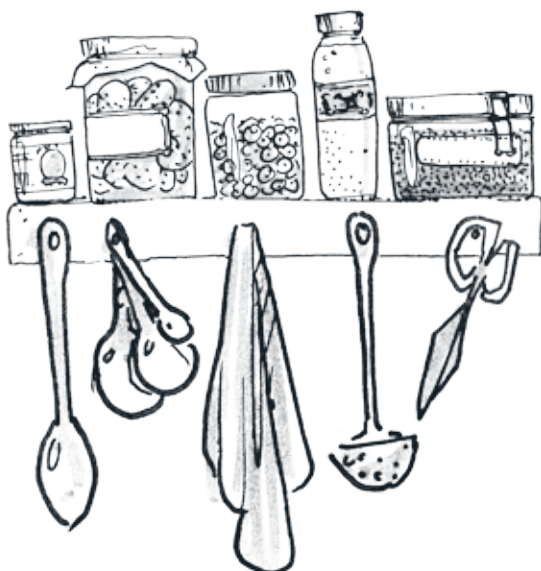
פירות העונה חתוכים (תפוחי עץ, אגסים, שזיפים, משמש...)

אפשר להוסיף גם פירות מיובשים

1 שקית ג'לי אדום

סוכר ולימון לפי הטעם

למלא מים עד לגובה הפרי בסיר ולבשל עד שמתרכך

החמין של נאווה

מתכון ל-8 אכלנים

חומרים

4 בצלים גדולים קצוצים

1 וחצי ק"ג כתף בקר

8 תפוחי אדמה בינוניים קלופים

(לפי כמות הסועדים)

3/4 כוס שעועית (מעורב חומה

ולבנה), לברר

1/2 כוס גריסים, לברר

8 ביצים קשות מקולפות (לפי

כמות הסועדים)

שמן לאידוי הבצל

2 כפות דבש

2 כפות אבקת מרק עוף

נילוי לקישקע = קוגל

בצל מטוגן

פטרזיליה ושמיר קצוצים

3/4 כוס שמן

3/4 כוס מים

מלח פלפל ופפריקה

לערבב הכל

להוסיף קמח לבן, "כמה שנתפס" ולערבב עד

שמקבלים בצק שנפרד מדפנות הכלי.

הכנה

לאדות את הבצל עד שמשחים במעט שמן

להוסיף את הדבש ול"קרמל"

להוסיף מים רותחים + אבקת מרק, מלח ופלפל

עד לגובה רבע מהסיר

להכניס שעועית ואח"כ גריסים

להוסיף את תפוחי האדמה מעליהם להניח את

הבשר

מעל כל זה להניח את הקישקע (קוגל, ראה

בהמשך)

להוסיף מים רותחים עד לכיסוי

להרתיח על הגז בערך 10 דקות להעביר לפלטה

או לתנור ולחכות לארוחת הצהרים של שבת

עוגת 4 על 4 לט"ו בשבת

כמות לתבנית אחת מוארכת (אינגליש קייק)

400 גרם פירות יבשים קצוצים (אגוזים, שקדים, שזיפים משמש)

4 ביצים

4 כפות סוכר

4 כפות קמח תופח

מעט מיץ לימון

לערבב הכל ולאפות בחום 180 מעלות

לחתוך פרוסות דקות לפני ההגשה

** העוגה מצוינת גם מהקפאה.

החמוצים של יעקב

מלפפון ירוק לקטום את הקצוות, או גזר כרוב

וכרובית או עגבניות ירוקות

בתוך צנצנת גדולה מסדרים שכבות שמיר ו-5 שיני

שום

מעליהם שכבות מלפפונים

באמצע הצנצנת שוב שכבה של שום ושמיר

שכבת מלפפונים ושוב שום ושמיר

כאשר השכבות מסודרות יפה יש למלא את הצנצנת

במי ברז ומלח

לכל כוס מים כפית מלח גס

להוסיף לצנצנת 1 כפית פפריקה חריפה ו 2 כפות

חומץ רגיל

להעמיד את החמוצים בשמש למשך 3 ימים ולטעום:

האם מוכן?

את המלפפונים יש לקטום בקצוות

המתכון הנ"ל מתאים גם להחמצה של ירקות אחרים

נהנינו מאד מהסיפורים ומהמתכונים של נאווה שחורי אתם מוזמנים לנסות ולהנות.

בגליון הבא תקראו את ספורי הבית והמתכונים של האחיות גלילה שריר, רעיה מאור, ושרה פינסקי.

כל המעוניין לשתף בחוויות הילדות על רקע המתכונים והריחות המיוחדים מוזמן/נת לפנות לעפרה גורן, פנינה סיון ונורית הרפז

אנשים ומעשים

זאב אורן (זיובה)

מאת ברוך הכט

בבה"ד 12 וכמפקדת מחלקה בקורס מפקדות כיתה.

החברות בין זיובה ודבורה נירקמה בפגישות נוער המושב, שהתקיימו ב"בירג'ה" על מדרגות המזכירות. זיובה היה מלווה אותה הביתה.

דבורה וזיובה נישאו בשנת 1960 ובנו את ביתם בחצר ההורים של זיובה, בית בו הם גרים עד עצם היום הזה. הנחלה אשר היתה שייכת להורים של דבורה, נמצאת כיום בכעלות בן דוד שלה, מנחם פלג, אשר גר במקום.

לדבורה וזיובה שלוש בנות: שרית שוחט, גרה בשכונת הבנים. טלי זלוטניק, גרה בישוב נטף שבהרי ירושלים. לילך ברון גרה בתל-מונד. הבנות מגדלות לתפארת שבע נכדות ונכדים.

בנוסף לטיפול בבנות ואחזקת הבית, שימשה דבורה עזר כנגדו של זיובה בעבודות המשק השונות. דבורה מעורבת בחיי התרבות של המושב, ועוסקת בהתנדבות כרכזת הגמלאים, ובמסגרת תפקיד זה מארגנת הרצאות וחוגים.

"דור מחדש ויוצר איננו זורק אל גלי האשפה את ירושת הדורות..." "ויש שהוא יורד לגלי הגרוטאות, חושף נשכחות, ממרק אותן מחלודתן, מחזיר לתחיה מסורת קדומה, שיש בה כדי להזין את נפש הדור מחדש." (ברל כצלסון, מהפיכה ומסורת, מתוך: במבחן. תל אביב תרצ"ב 1935)

זיובה מתנדב מזה כעשר שנים במרכז התיעוד בתל-מונד, ובמסגרת זו הוא עוסק בתחזוקת

ושרת כחיל קרבי בחטיבת גבעתי, במקומות שונים בארץ וגם הוצב תקופת זמן במובלעת שעל הר הצופים, בהסוואה כשוטר. לאחר שרות חובה של שנתיים, שרת במילואים ביחידת נ.מ. כמסגר תותחים (תיקון ותחזוק תותחים), השתתף בשנת 1956 במלחמת סיני, ובשנת 1973 במלחמת יום כיפור בהגנת נ.מ. על שמי המדינה.

לאחר השחרור משרות חובה בצה"ל חזר

זיובה למושב ועזר להוריו בעבודות המשק. המשק היה כנהוג אז משק מעורב, בו גידלו ארבע פרות, עופות לרבייה, לבשר ולהטלה, פרס הדורים בן שישה דונם וגידולי ירקות, בעיקר עגבניות ופלפלים.

במקביל לעבודות המשק עבד בשנות החמישים, כשמונה שנים, במוסך המרכזי של מושב חרות בתיקוני טרקטורים ואחזקתם.

לאחר פטירת ההורים בשנות השמונים, המשיך זיובה את העבודה בנחלה. הפרדס גדל ל-21 דונמים, הוקמה חממה לגידול מלפפונים, וחממה לגידול פרחים, פרחי עדעד וגביסנית ליצוא. עם השנים נסגרו רוב הענפים. כיום כולל המשק לול קטן עם עופות להטלה ופרדס תפוזים.

במקביל לעבודות החקלאות שימש זיובה בהתנדבות, כמשך עשרים שנה, כאחראי על מחסן הכלים והציוד של מושב חרות.

זיובה נשוי לדבורה, בת לאסתר ויחזקאל זדריביץ, שעלו לארץ ישראל מפולין וקנו נחלה בחלק המזרחי של מושב חרות, אליו הגיעו בשנת 1938, כאשר דבורה היתה בת שלוש.

עם קום המדינה וקבלת תעודות זהות חדשות, עברתו ההורים את שם המשפחה למעייני. דבורה שרתה בצה"ל כמדריכת טירוניות

קבוצת הגמלאים הצעירים צועדת בשדה עם איציק בשור, אשר מדריך את הקבוצה פעם בחודש בטיול, המאורגן על ידי המועצה האזורית "לב-השרון".

כמאה מטרים לפני הקבוצה צועדת דמות כשעיניה סורקות את הקרקע, אולי ימצא שם מוצג כלשהו, מטבע עתיק, כלי ישן ואולי איזה חלק של כלי חקלאי מהמחצית של המאה הקודמת. אם תקראו לאיש "זאב",

הוא לא יענה. אך אם תקראו "זיובה", מיד יסתובב לאחור וישאל, "מה?" זהו זאב אורן, המכונה בפי כל זיובה.

הוריו של זאב, שולמית ודב הורנשטיין עלו לארץ ישראל ב 1921. שולמית היא ילידת אוקראינה ודב הוא יליד רומניה.

הם נישאו בארץ, גרו בחיפה בשכונת חליסה ליד גשר רושמייה (כיום גשר הגיבורים). דב האב עבד בבית החרושת "שמן" ושולמית האם במשק בית.

זאביק נולד בחיפה ב 1932-01-29. ההורים נירשמו כחברים במושב חרות. הם עברו לכפרסבא לתקופת מעבר קצרה, בה עסק האב בחקלאות והאם בעבודות עזר שונות.

בשנת 1933 עברו ההורים עם זאביק, שהיה בן שנה למושב חרות וקיבלו נחלה בצד המזרחי של המושב ברחוב שניקרא כיום "הצבעוני".

הם הקימו צריף, בו גרה המשפחה עד 1939, ואז בנו בית מגורים מבטון יצוק כנגד כדורי הפורעים הערביים. הבית קיים עדיין לצד הבית החדש, שניבנה ב 1960 במקום הצריף.

הוריו של זאביק היו חקלאים ובנוסף עבד אביו דב בצרכניה של המושב. האב ניפטר בשנת 1984 והאם ניפטרה בשנת 1988.

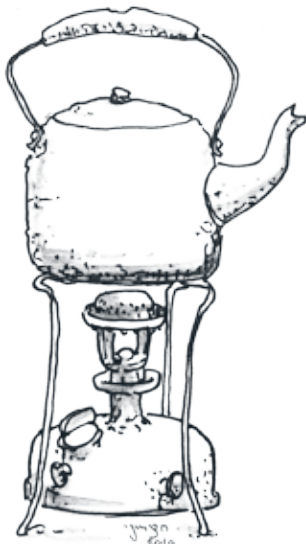
זאביק הלך לגן הילדים בחרות ושם קיבל את השם זיובה, מאחר ומספר ילדים התקשו לקרוא לו זאב או זאביק. שם זה מלווה אותו עד היום והפך לשמו בפי כל.

לאחר הגן למד זיובה בבית הספר בתל-מונד, אליו הגיע כמו שאר ילדי המושב ברגל או רכוב על גבי חמור ולאחר מכן באופניים.

בתקופת מלחמת העצמאות בגיל 16 שימש זיובה כקשר בין עמדות ההגנה של המושב, ובלילות כתצפיתן ליד הזרקורים. הזרקורים היו ממוקמים על בריכות המים של המושב, אחת במרכז, ליד בית העם של היום ואחת בחלק המזרחי של המושב ליד משפחת גורן.

עם קום המדינה וקבלת תעודות זהות חדשות, עברתו ההורים את שם המשפחה לאורן, כפי שנהגו רבים לעשות באותה תקופה.

בשנת 1950, בגיל 18 התגייס זיובה לצה"ל

ומתחזקים במסירות ואהבה. אני ממליץ לבוא ולבקר באוסף המעניין אשר בחצר של ז'ובה. הנוער והצעירים יכולים ללמוד מהאוסף הרבה דברים על "איך זה היה פעם". המבוגרים יכולים להיזכר בנוסטלגיה על "זה מה שהיה לנו פעם". ז'ובה, חקלאי ותיק בעל חוש הומור מיוחד, שמח תמיד להראות, לספר ולהסביר.

ששימשו גם לחיטוי לולים וסוללות של אפרוחים, מאזני שקילה, פטישים, גרזנים, טוריות ומעדרים, מפתחות שונים לצינורות (ג'פקות). מנעולים ופנסי רוח. וכן - כלים חקלאיים אשר היו נגררים ע"י סוסים: מחרשות, משדדות, קולטיבטורים, מכונות זריעה, חרמשים ומגלים, מקצרה, ועוד ועוד. כל החפצים והכלים הנ"ל לוקטו על ידי ז'ובה במשך שנים, בשקדנות רבה, שוקמו ונצבעו,

המקום, שיקום, שימור ותחזוקה של כלים שונים, החל מכלי בית וכלה בכלים וציוד חקלאי, ששימשו במשקים במחצית המאה הקודמת וקודם לכן. בחלקת אלוהים הקטנה אשר בחצר נחלתו, מקיים ז'ובה אוסף מרשים של חפצים ישנים מהמאה הקודמת, שנות השלושים ואילך: כלי עבודה ביתיים, כלי מטבח, כלי כביסה, פתילות ופרימוסים, מבערי הלחמה,

הקולנוע שלנו

הביאה לדפוס טובה פלישר

אחד הנושאים, שעלה בתחקירים לקראת הארוע המרכזי של שנת השמונים, מלווה בגלי צחוק ובנוסטלגיה, היא נושא הקולנוע. כל בני הדור השני זוכרים איך צעדנו בציפייה ובהתרוומות הרוח, כשהכסאות בידינו, לצפות בפלאי הטכניקה, שהביאו למושבנו את פסגת האמנות של התקופה, את הקולנוע. זוכרים איך צפינו בסרטים ההם, איך חיכינו בסבלנות בזמן התקלות, איך הקשבנו בהערצה לנותני העצות ה"מקצועיות" למפעילים ואיך האזנו לדברי הפרשנות, שניתנו חנם, מכל עבר. אכן - חווייה תרבותית, חינוכית, רבת משמעות בעולמנו הרוחני! והינה בעוד אני שרוייה בעולם הזכרונות, התגלגל ועלה במחשבתי זכר חיבור אחד, שנכתב באותם הימים על אותה חווייה, והסב הנאה הן לנו, התלמידים, והן למורנו האהוב, לאביגדור. ולא ייאמן, בדיוק באותו הזמן צלצל הטלפון ומצדו השני של הקו נשמע קולה של הכותבת, ואם לא די בכך - הרי שהחיבור הוא עדיין בידיה (שישים שנה!) והיא מוכנה לשתף את קוראינו היום באותן חוויות משכבר. והריהו לפניכם:

סרט בכפר (השנה 1948)

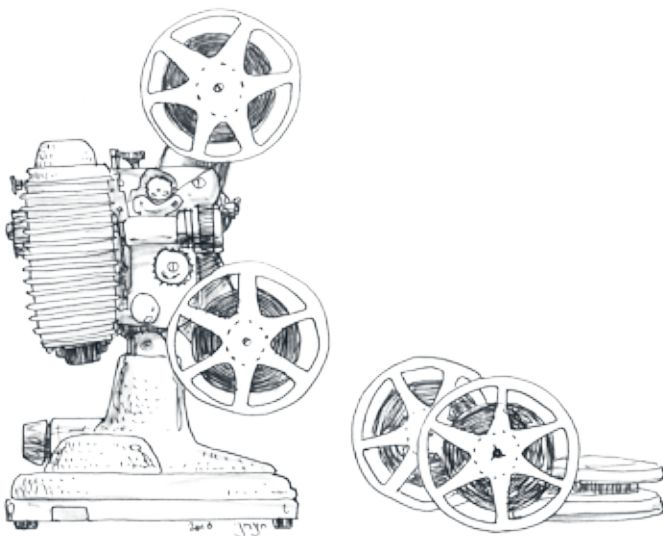
חיבורה של בינה גבאי - בן סירא

השעה היא שעת בין הערביים. בכפר ניכרת תכונה רבה לקראת הסרט אשר יוקרן הערב, כפי שכתוב על גבי לוח המודעות:

הערב יוצג הסרט הנפלא:
"קומנדו פושטים עם שחר"
עם השחקן פאול מוני
בשעה 21:00 בדיוק!

השמש שקעה. החברים מיהרו לסיים את עבודתם ולשוב הביתה. הילדים, מיד בחזרם מביה"ס מוזדרזים ורצים אל המועדון. שם עומדת כבר מכונתו של המקרין. על המכונת המקרין ניצב במלוא הדרו וגם עוזרי המקרין. הילדים הגדולים יותר עולים על האוטו, מסובבים פה, בודקים שם, והקטנטנים צופים ומקנאים. הערב ירד. השמים בהירים. כוכבים נוצצים, ואף ירח מלא ובהיר עלה ו"העיף" מבט על הנעשה בכפרנו. החברים יוצאים מבתיהם וכיסאות על שכמם. הכל ממהרים, מתכנסים ומתישבים. ברחבה שליד הצרכנייה "תקעו" שני עמודים באדמה, מסמרו סדין לבן - ויש מסך להקרנה. כולם כבר מתוחים לקראת הסרט, אך כאן מתחילה בעייה. הגבוהים יושבים לפני הנמוכים... ויכוחים סוערים בין החברים... השעה כבר 22:00... מתחילים סוף סוף? -- ! -- ? -- ! -- עדיין לא! -- והינה לפתע נשמעת צעקה גדולה מהרמקול ו... הסרט החל. כך חולפות דקות מספר ו... הנה נקרע התרגום... מנסים לתקן. לא מצליחים. "אין דבר", אומר המקרין, יהיה בלי תרגום, וכי מה זה נורא כל כך? וממשיכים ללא תרגום. השעה כבר 23:00. התינוקות נרדמו בזרועות הוריהם. הורים, העייפים מעמל יומם הקשה, אף הם חוטפים

תנומה. פתאום... במקום המרתק ביותר, נקרע גם הסרט... הכל מתרגזים. המקרין מנחם: "אין דבר, חברים, מיד נמשיך". הסרט תוקן, אך עדיין ללא תרגום. והנה פתאום שקט... מה קרה? הפעם תור הרמקול הגיע. כמה מן החברים מתרגזים ומטיחים כמה "ברכות" במקרין. כועסים, תופסים את כסאם ועוזבים את המקום. המקרין לא התיאש. מנסה לתקן את התקלה. הצליח, והסרט נמשך ללא תרגום וללא רמקול. ובשעה מאוחרת מאד הגיע "הסרט המופלא" לקיצו. ההורים המנומנמים נושאים את ילדיהם הישנים על זרוע אחת ובשנייה את הכיסא. וכך צועדים בתהלוכה גדולה הביתה. הירח ניבט ממעל, מחייך ואומר: לילה טוב! אלה הם החיים בכפר...

עבודת שורשים: ארבעה דורות של גינת ירק במשפחת חסיד

ראיין וכתב: עומרי חסיד / כיתה ג'

סבתא רבא עטיה חסיד בגינת הירק

עמרי בגינת הירק

גינת הפרחים של סבתא שרהלה

סבא נחמיה חסיד: מאז שאני זוכר את עצמי גידלו בחצר ביתנו גינת ירקות. מידי שנה, כשהגיע הסתיו, היה סבא רבא אברהם מכין את השטח שליד הבית. הופך את הקרקע ומנקה אותה מעשבים רעים ובעיקר מ"יבלית" בשיטת ה"בָּחֶר" שאותה למד בעת היותו פועל בפרדסי פתח תקוה: חופרים בטורייה תעלה עמוקה ומעבירים אליה את האדמה שלידה ואת העשבים אוספים בדלי. תוך כדי כך התעלה מתקדמת וכל השטח נשאר נקי ותחוח ומוכן לזריעה. אחר כך היה מסמן את הערוגות ופותח ביניהן שבילים ואז היתה מצטרפת אליו סבתא רבא עטיה ושניהם היו זורעים ושותלים צנוניות, חסה, כלרבי ושאר מיני ירקות.

בימי ילדותי שימשה גינת הירק לפרנסת הבית. סלט הבוקר היה מורכב רק מירקות שצמחו בגינתנו כי הירקות בצרכניה היו יקרים מאד. אולם מסורת הגינה נמשכה מאז שנים רבות גם כאשר היה נוח יותר וזול יותר לקנות ירקות אצל הירקן. עטיה ואברהם התמידו בה גם בערוב ימיהם ונעזרו בנכדים. כשכשל כוחם, עברה מסורת הגינה אלינו, בני הדור השני. כשבגרנו גם אנו, באו ילדינו לעזרה, בעיקר בהכנת הקרקע לפני הזריעה.

הנכד עמרי חסיד: סבא נחמיה וסבתא שרהלה גרים לידי בחרות. כל בוקר אחרי שהם קמים סבא יוצא החוצה לחצר, מאכיל את התוכים, ובודק מה שלום גינת הפרחים.

סבתא אוהבת מאוד את גינת הפרחים. סבא מאוד אוהב את גינת הירק וגם אני.

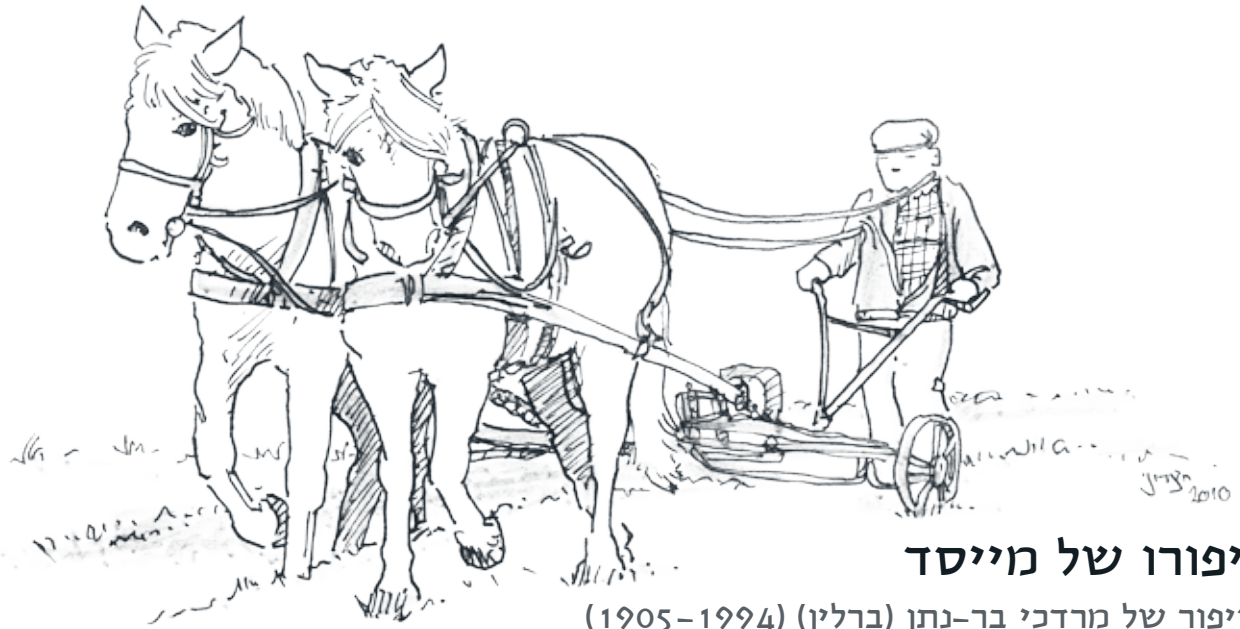
סבא שלי למד להכין גינת ירק מאבא שלו שגם הוא גידל גינת ירק ליד הבית שבו אנו גרים היום.

אני בא לפעמים ומטפל בגינה, עוקר עשבים, קוטף אפונה ואוכל תפוזים.

הירקות שאני הכי אוהב בגינת הירק הם גזר, תות שדה, קולרבי, אפונה צנונית וחסה.

השנה סבא הוסיף לגינה משטחים אוספי מים מפלסטיק שעוזרים לחסכון במים, מאווררים את האדמה ומונעים גדילת עשבים.

דור המייסדים איננו איתנו היום, לראיין אותם לא נוכל עוד, רק הד קולם נשמע עולה מן החצרות, מן הדרכים, ממבני הציבור ומשרידי הפרדסים, מן המפה המושבית ומן המורשת שלהם, שהפנמנו. הפתעה עשה לנו דורון ברנתן, שהביא למערכת קטעים מתוך ראיון, שעשה בן דודו ארבל אלוני עם סבם מרדכי ברנתן (ברלין), מקבוצת המייסדים של המושב, בשנת 1983, כעשר שנים לפני מותו. הראיון חושף פרשת חיים הרואית בלבוש אינפורמטיבי, כאילו היתה זו עוד אחת מפרשיות החיים המצוינות, דברים שבשגרה. נבחין ברוח המיוחדת של הימים ההם, המנשבת מן המילים הללו.

סיפורו של מייסד

הסיפור של מרדכי בר-נתן (ברלין) (1905–1994)
(תמליל מתוך שיחה שהוקלטה בתאריך 26.7.83)

ואדמה, לול, רפת ובית, ובמשך תקופה מסויימת גם מסייעים לך קצת להתקיים. אז זה לא היה כך. אז אמרה הקרן הקיימת: מי שיינתן עשרים לירות יקנה אדמה, ואילו מי שאין לו עשרים לירות – לא ידברו איתו אפילו, זה כלל לא בא בחשבון.

בשנת עשרים ושמונה רצתה קבוצת המייסדים של חרות לעלות על הקרקע. הקימו משתלה בכפר-סבא, ואני עבדתי שם, במשתלה. בשנת עשרים ותשע עלו על הקרקע, אך אז היו המאורעות, והחברים עלו וירדו, לא היה מי שישמור עלינו. היינו רק כמה חברה, ומסביב היו כל כך הרבה כפרים ערביים. רצו לתת לנו דונם אדמה לכל אחד, כדי שנהיה יותר מלוכדים, אבל לא הסכמנו. אז בניתי שני חדרים בשישים לירות. בניתי גם רפת ולול ונטעתי פרדס. לבית קניתי ארון, שישנו עד היום ברפת. בחדר אחד היה המטבח ובו היה אליק, ובחדר אחד היינו אנחנו. בחורף לא היה פה מה לעשות. עוד לא היו פרדסים ולא היה קטיף, לכן בחורף הייתי נוסע לפתח תקווה לעבוד. גרנו באותו הזמן אצל ההורים של דבורה, בצריף.

אחרי מלחמת העולם השנייה היה פה הכל מות, היה משבר גדול מאוד. חלק גדול מהבחורים הלכו לצבא. הבריטים לא נתנו לפתח, לא נתנו להקים בתי חרושת ולא סללו כבישים. הם אמרו, שהגמל לא צריך כבישים. הם הסתכלו עלינו כמו על נייטיבס, אנחנו – ילידי המושבות שלהם. הפקידים היו אנטישמיים, במיוחד שלחו לכאן פקידים אנטישמיים.

אחרי מלחמת העצמאות התחיל בארץ פרוספריטי, פרוספריטי כזה שהוא חלום. ועם הפרוספריטי הגיעה גם הטכנולוגיה. התחילו לבוא הטרקטורים, אמנם בתחילה היו אלו טרקטורים על סולר ועל מזוט, אבל לאט לאט, תוך מספר שנים הגיעו טרקטורים משוכללים והצילו את המצב.

נולדתי בריגה, לטווייה. הימים היו ימי מלחמה ובעיות כלכליות קשות. היינו משפחה עם שבעה ילדים, ואמא הצטרכה להתמודד עם כל הבעיות. היא פתרה את הבעיות כך: את אחותי הגדולה היא חיתנה, את אחי הגדול היא שלחה לישיבה ואותי שלחה ל"חידר". בחידר נתנו לאכול, אבל אני לא אהבתי את זה.

מה שהציל אותי אז, בנעורי, היה הבחורים, שבאו מהארץ באופן בלתי לגאלי, ופעלו במסגרת ה"חלוק". אני לא זוכר איך נקלעתי לשם, אבל אני יודע, שפשוט היה לי מזל. חברים שלי, שהלכו לקומוניזם, קיבלו מכות וספגו עלבונות.

אני ניצלתי. בשנת עשרים ושתיים כבר הייתי פה, בארץ. גם פה לא ליסקתי דבש. הייתי יותר מידי צעיר. היינו עובדים לילות אחרי לילות. היה מזל, שהיה לי קרוב בעין גנים והוא דאג, שיתנו לי איזה יום עבודה. הייתי רוה מאוד, כי המזון הדל והקדחת אכלו אותי, ולא היה מי שישגיח עלי ויטפל בי. אני זוכר שפעם גרתי עם חבר בחדר אחד וחליתי. הוא בא הביתה – ואני ישן. הוא קם בבוקר, הלך לעבודה, בא אחרי העבודה – ואני ישן. ושוב, הוא הלך לעבודה ושב – ככה שלושה ימים, עד שיום אחד הוא ראה, שאני שוכב כולי באמבטיה של מים. הוא שאל: מה זה כאן? ואני אפילו לענות לו לא יכלתי, לא היה לי כוח. כנראה שבסוף הוא נתן לי איזה טיפול. אינני יודע אם הוא קרא לרופא. ככה, בסופו של דבר, ניצלתי.

פעם עבדתי בעידור של שטח גדול בטוריה. ביום שישי אחר הצוהריים חזרתי לחדר, לא חלצתי נעליים, לא פשטתי בגדים, רק שכבתי עד יום ראשון, כל כך עייף הייתי. לא אכלתי, לא שתיתי – כל כך קשה היתה העבודה.

מה שהציל את תנועת הפועלים היתה התיישבות האלף: כפריהס, עין-זרד וכל התיישבות בשרון. ההליכה להתיישבות הצילה אלפי חברה. ללכת אז להתיישבות זה לא היה כמו עכשיו, שאתה בא ומיד נותנים לך פרה

עוד נמשכת השרשרת, הורה הראשונים

כתבה : מעיין קפלן גריסרו

גם שרה ליה חסיד עורדה וקידמה את טובת העניין והאישור הכספי מנחמייה יו"ר הוועד, ללא חריגות – ניתן. מהאינטרנט הוצאנו תמונות כדי להיזכר ולשטוף העיניים בתנועה ובלבוש במלאכת הרישום עסקנו, ציירנו, מחקנו, התלבטנו על כל קו וקישקוש, לבסוף חלוצות וחלוצים היו משורבטים על הנייר בגודל קטן ואבא קוקה אסף כל קרטון גדול שמצא לטובת הגדלת העניין. את הדמויות שנוצרו הגדלנו על הקרטונים שנאספו מרחובות המושב עם סכיני החיתוך עברנו על כל קו וקו, הדמויות המוכנות עמדו בסלון של הורי והפכו חלק מהחיים כל הנכנסים היו למבקרי אמנות ונשאלו – תגידו מה אתם רואים? יגאל ונילי ערכו עוד פגישות נוספות, נילי ציירה ובבית המלאכה בכפר הס עם הלייזר, נחתכו הלוחות, הפיסול עמד להסתיים, ואת הכיכר היה נחוץ לפנות קוקה נרתם לעניין ניסר ופירק את לוח המודעות. לפינוי עצי הקוקוס זיו לויץ היקר התנדב, יום שלם עבד קשה עם הטרקטור ועם כל הלב, הכיכר עמדה ריקה מוכנה וחגיגת יום העמדה וביטון נקבע סופית. וביום חורף שמשי באו העובדים, חפרו וביטנו רוקד לרוקדת התחברו ובקרקע נעגנו, חיטה נזרעה לרגלי החלוצים יש לנו כיכר יפה וכולנו מרוצים!

הרבה פעמים חלומות נרקמים אך אין יותר נפלא מכך שהם גם מתגשמים! אנסה לתאר איך רעיון הכיכר התגלגל והוגשם עם אנשים יקרים שאכפת להם ולזכותם זה נרשם. לקראת חגיגת השמונים של מושבנו הנהדר מתוך קבוצת "החותם הסביבתי" גובשה קבוצת בת - "צוות הכיכר", בפגישה עלו רעיונות יפים - הצעות לגינון ורעיונות לפיסול היה קשה לגבש דעה אחת ומצאנו בכל דבר משהו פסול. היו הרבה דעות, הרבה דיבורים והרבה רעיונות אז בשעה מאוחרת הלכנו הביתה, לחשוב עוד ולראות, למחרת בבוקר נכנסתי אל אמא נילי והצהרתי בקול רם "את מגויסת לעניין הכיכר, תם ונשלם!" ישבנו בבית וסיפרתי על ההצעות שעלו בפגישה פיסול בברזל יהיה מוצלח, אצל שתינו זו היתה ההרגשה, שוחחתי עם מרכז ומנהל "חותם סביבתי" שרון לשץ הנהדר ונקבעה פגישה דחופה ממש בלב העניין – בכיכר. שם הוחלט על רעיון רקדני ההורה החלוצים לזכרם של סבינו וסבותינו - אנשים חרוצים, החומר הנבחר ברוב קולות היה הברזל הטבעי, היציב שיכול לסמל את רוחם החזקה, שבזכותה יש לנו היום את מה שסביב. בבוקר למחרת יצאנו יחד לחצרו של יגאל בן-צבי המסגר הסברנו לו מה צריך והוא את העבודה לקח ואמר שיסדר,

מילים :יעקב אורלנד לחן : עממי
רב ה'ילה, רב ש'יכנו
הבוקע ל'שמים,
שובי שובי ה'רתנו,
מח'דשת ש'בעתים!

שובי שובי ו'נסב,
כי ד'רכנו אין לה סוף,
כי עוד נמ'שכת הש'ש'רת,
כי ל'בנו לב א'חד
מ'עולם ו'עדי עד,
כי עוד נמ'שכת הש'ש'רת.

עוד, ועוד, ועוד, ועוד, ועוד,
הרקוד אל י'עמד, וה'זמר אל י'שקט,
הרקוד אל י'עמד, וה'זמר אל י'שקט,
יד א'ל יד, ש'יר א'ל ש'יר,
ש'יר א'ל ש'יר, יד א'ל יד,
הורה מ'עגל א'חד!
כי ל'בנו לב א'חד מ'עולם ו'עדי עד,
כי עוד נמ'שכת הש'ש'רת.

תודות ללוקחים חלק בהפקה :

פינוי : זיו לויץ, קוקה קפלן. אדמה : עמי וינר, מאור לזר. יישור השטח : שורה פינסקי, עלי, רוחלה גינת, גבי גולן, נילי קפלן. זרעה : ילדי גן תלתן וסבתא ריטוב, זרעים : משה גלעד, אמנית : נילי קפלן, העמדת דמויות : מירה חרות, יגאל וצוותו, נילי קפלן. צילום : סיגל לויץ ומעיין קפלן-גריסרו.

ט"ו בשבט, החג שהוא הכי-הכי שלנו, שמאז ימי הגן ראינו אותו כחג של המושב, חגה של ההתיישבות החלוצית, חג הנטיעה וההשתרשות בארץ.

אך עם זאת שהוא כל כך אותנטי, עכשווי, ישראלי הריהו מקפל בתוכו מסורות של דורות, שהתהוו בעקבות גלגוליו של העם לאורך ההיסטוריה שלו ארוכת השנים.

בתחילה, הצו המקראי "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל" (ויקרא י"ט), צו, הרואה בנטיעות של העם הנכנס לארץ, את ההיאחזות וההשתרשות במקום, ואת עץ המאכל - כתנאי לקיומו הכלכלי. בהמשך, בשבת העם בארצו קבעו חז"ל, בתוך ארבעת ראשי השנה, ראש שנה מיוחד לאילן, ואת מועדו קבעו לחמישה עשר בו.

מפתיע, עד כמה קרובים היו הם לטבע הארץ, הכירו את חוקותיו והוקירוהו. וכשהתגלגל העם בגלויות נותרו לו לפחות הפירות כסמל של הארץ, ובאכילתם ביום החמישה עשר בשבט, ביטא את זיקתו אליה, את געגועיו אל האילנות שבה ואל פריה.

כשבמאה השש עשרה, הוקם המרכז של מקובלי צפת על ידי ר' יצחק לוריא (האר"י הקדוש), ואחד מרעיונות היסוד במשנתם המסטית היה ה"תיקון" - הם התקינו את "סדר" החג וחברו ברכות מיוחדות לכל פרי מפירות הארץ.

אך טבעי היה, שעם חזרת העם לארצו בימינו, יחזור החג ויקבל את משמעותו ההיסטורית המלאה. וכך בבואנו לתכנן את ערב ט"ו בשבט שלנו, למושב, נטלנו את החדש עם הישן, מיזגנו יסודות ממסורות העבר עם יסודות ממסורת חגי ההתיישבות ויצרנו את ה"סדר" שלנו: עם הברכות על היין ועל הצומח, עם השירה ועם הסיפורים, סיפורי העצים והנטיעה, סיפורי מורשת שמונים השנה של המושב, ה"סדר" אותו חגגנו ב"שבת אחים גם יחד".

רבים השותפים בהעמדת הערב החגיגי הזה, שתורמו מזמנם, מיזמתם, ממרצם ומטעמם הטוב למען הצלחתו. לכולם תודה - תודה על שיתוף הפעולה, על הרצון הטוב ועל רוח ההתנדבות: תודה לחבורת הזמר, שהפטיעה שנית בעוצמתה, במגוון השירים - חדשים כישנים, בחגיגות ובשמחה שנשבה ממנה וששחפה את הציבור כולו.

ותודה מיוחדת למפעילי החבורה, לאורי מוסטק ולרם סופר שהרנינו ושהפעיימו לב כולנו • תודה למברכים על היין ועל הנטיעה, על הפריחה, על איכות הסביבה ועל שבת אחים גם יחד; והלוואי שנראה בהתגשמות ברכותיהם הנאמנות והרהוטות, במהרה בימינו, אמן • תודה למספרים את סיפורם ההרואי של עצי המושב במשך שמונים שנותיו: לחנינא רגב, לנחמיה חסיד, ליורם

יפה, לשמעון שריר, לדורי גלבוץ ולדבורה אורן • תודה לסולנים, שהרטיטו לב כל: לטלי ישועה ולדורי גלבוץ - בשירתם, לנתן כהן בנגינתו במפוחית הקסם • תודה לאשף המצגות משה מיכלין, שהחיה את הדומם ושהתניע את הסטאטי • תודה לחברים, שבנו את עץ המשפחה ושתרמו ביצירתם להקמת התערוכה המקורית, האמנותית והמקסימה ביופייה • תודה מיוחדת לצוות, שהקים את התערוכה בטוב טעם ובהשראה אמנותית: הדרי ומנחם רייך ותמר פלדמן • במקצועיותו הצילומית - גלעד גוטמן • תודה לאופים ולאופות ולכל מי שגיוון והעשיר את שולחן הכיבודים, למען ינעם וימתק לחיכנו כל אשר הכינו • ותודה מיוחדת למי שדאגו להכנתו ולארגונו של הכיבוד הטעים והנאה: לאיקה פלג, לרינה רידר, לעמליה עופר ולצביה נוי • תודה לאלי קטרי, שבזכות המקצועיות והמכשור המשוכלל זכינו ליהנות מכל מה שהושמע בסיפור ובשיר • ולאשר על התכנית, ברוריה אוריאל, דבורה אורן, אהובה לוי, טובה פלישר, צביה נוי וציפה רונן • תודה לצוות ההתקנה והפירוק, שיעילותם וזריזותם הפטיעה אפילו אותם • תודה למארחים שבאולמם התכנסנו וחגגנו, ותודה לכל החברים שגדשו את האולם ושיצרו את הרגשת הביחד החגיגית, המשמעותית והחוויתית לכולנו - ועל הכל נברך

"שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, שירבו חגים ושמחות בקרבנו, אמן".

ט"ו בשבט 2010 – לטיול יצאנו

שרון לשץ

רעיון צעדת ט"ו בשבט בשבילים מחוץ למושב הועלה על מנת ליצור זיקה לעשייה של שנות השמונים.

בתחילה היתה התלבטות, האם אפשר לעבור עם עגלות ומה יהיה אורך המסלול, אך ידענו שזה יתאפשר בכוחות משותפים.

מתוך מסלול נוף אתגרי, שאורכו 7 ק"מ, נבחר קטע ראשוני של כ-2.5 ק"מ, שעובר ליד מטע אבוקדו, באר שאיבת מים, תצפית לבית מטבחים, נחל חרות, שדות חיטה, מטעי אשכוליות, קלמנטינות, תפוזים, לולים, עמדות תצפית ועוד.

במהלך השבועות לפני ט"ו בשבט - הוחלט על שילוט המסלול הקבוע, שקובע לאדמה ביציקה, וכמו כן בסיוורים מקדימים לשילוט הסבר זמני של מקומות בדרך.

הקבוצה שטיפלה בבחירת השבילים וסימונם, במסגרת חותם סביבתי, ביצעה את ביסוס השילוט הקבוע בקטע של ט"ו בשבט (בקרב יושלם המסלול המלא), ולקראת ט"ו בשבט

נחל חרות, שדות חיטה, מטעי אשכוליות, קלמנטינות, תפוזים, לולים, תצפית וכו'... אירוע כה מורכב ונרחב כגון זה שנערך בט"ו בשבט, הצריך גיוס נרחב של רבים וטובים, שסייעו. על הפרסום היצירתי והפקת החולצות היפות תודות לסיגל עוז, רני ברנע, גל פסח, ענת קורן ושלומית עצמון; על תכנון המסלול, עיצוב והפקת כל שלטי המסלול תודות למעייין קפלן-גריסרו, ניר שמעוני, רון עוזר, שמואל ויעקב אברהם, צביקה דקל, עופר רם ושרון לשץ; על הפעילות לאורך כל המסלול והתחנות תודות לורד וירצברגר, לעופר קפלן, למשפחת ברנע, לזיו לוי, לאיציק משולם, לאופיר אמיתי, למשפחת גלעדי (נחל, משה והילדים), לירוחם לוי, לחנינא רגב, לאסא ברטוב, למשפחת מלמן, לאמנון אפלכאום, למורן וניר הולצמן, לאיריס חסיד, לאלי קטרי, לגלית יפה ולצוות ההדרכה המקסים; על מכירת החולצות - לכל משפחת ברנע; על הכנת חוברת הסבר לדרך - לשרון לשץ; על תרומת המים המינרלים - לרון עוזר; על התייעוד לאורך המסלול - לסיגל לויך

נחלו השלטים הזמניים. הצעדה החלה בנקודת ההתחלה - תחנת האוטובוס בשכונת בנים. בנקודה זו חולקו מפות מסלול ט"ו בשבט ומסלול מלא, התבצעה חלוקה של מקל הליכה, בקבוקי מים, אפשרות לקנות חולצות חרות 80 וכמו כן במקום הוצבה עגלה על מנת לשים את סלסלות הפיקניק, שהועברו לגבעה.

נקודת מסלול ראשונה התקיימה מול תחנת ההתחלה - נקודת שתילה, שתילי ארץ ישראל • נקודת מסלול שניה מוקמה ליד באר 4 - יצירת שרשראות מקליפות תפוזים. • נקודת מסלול שלישית מוקמה בתצפית הצופה לכל האזור - חלוקת מרק מפויקה והסבר על האזור. • נקודת מסלול רביעית מוקמה בפינת נחל חרות, דרך באר 6, הכנת פיתות על טאבון ותה. • נקודת סיום הגבעה - עמדת מכירת חולצות, עמדת תרומה של הנוער ופיקניק מושבי עם עמדות יצירה מגוונות לילדים.

המסלול עבר ליד מטע אבוקדו, באר 4, כוורת,

משנכנס אדר מרבין בשמחה.

שרון אוריאל

את ילדי הגן ולצד פינות יצירה משמחות - הצלחנו למלא את המצווה. תודות לגולן ואתי רייכנשטיין, מורן הולצמן ושרון אוריאל על הארגון.

המשכנו את הערב בקריאת המגילה על ידי מיכה כהן וברק, הילדים הרעישו ברעשנים, ההורים קראו במגילה, ולבסוף חולקו משלוחי מנות באדיבות יניב יונה ומפעל כרמית. תודות לרוחלה גינת וטובה פליישר על הארגון, על קישוט האולם, על הרעשנים, ועל המגילות שחולקו לכל המשתתפים

ביצירתיות מסיבה: מיקי שוויקי, אייל שחורי, יניב יונה, בועז עופר, שמוליק אברהם ותומר כפיף.

ולמחרת, כמו בכל הארץ, עד הרגע האחרון מזג האויר התל בנו ונאלצנו לבטל את הפורמון שתוכנן בשיתוף עם הנוער. עם זאת, כיוון שמצווה היא לשמוח בפורים, הוחלט על הפעלה חלופית קטנה יותר לפני קריאת המגילה בתוך בית החבר.

וכך הרקידה ליאת קטרי במקוריות ובשמחה

את החודש פתחנו בכך שילדי בר המצווה, ביזמתה של רחל גינת ובסיועם של ציבי קפלן ואמיר גלעדי והוריהם הכינו דמויות, שנתלו אחר כבוד (גבוה כהמן הרשע...), ברחבי המושב לשמחת התושבים.

את חגיגות הפורים פתחו השנה המבוגרים, שלמרות הגשם ומזג האויר הסוער הגיעו בהמוניהם ל-80's party, מחופשים ומלאי שמחה.

תודות לצוות המסור שכמידי שנה הפיק לנו

פורים באלבומים ישנים

מימין לשמאל: טובה שרגאי, יפה מרגלית ז"ל, שרה מלאכי פיינסקי, פנינה פרידמן, טליק לוי ז"ל, אביטל קרנר-שחם

עומדים נרגשים מאחור - מימין לשמאל: דגנית לורדגן, אפרת יפה, רונית וולדניצקי, ענבל רונן, גלי מאור-פרידמן, גנית (ילדה מתל מונד), יונית לוינ'צרפתי, הדס פינסקי-אינהורן, ארי אוריאל. עומדים נרגשים בשורה קידמית: ורד דקל-וירצברג, אסף דקל צולם בשנת 1982 ילדי בר המצווה נסעו להצטלם לתוכנית זהו זה בטלוויזיה

האיש שאחרי החידה מגיליון 2 הוא הרצל נחודקין

נולד באוקראינה בשנת 1906 בעיירה ביילה-צרקוב ופרוש השם ברוסית שדה לבן, נקרא על שמו של הרצל חוזה המדינה, שנפטר שנתיים קודם לכן. ב1907 עלתה המשפחה והתיישבה בקסטינה היא באר טוביה לעתיד. האב נרצח על ידי ערבים כאשר ניסה למנוע גניבות מכרם השקדים שלו, ונקבר בגדרה מושבת הבילויים. המשפחה השכולה חזרה לרוסיה. המהפכה הבולשביקית ורדיפת עסקני הציונות בעקבותיה גרמו לכך, שבגיל 18 הוא בורח מעיר הולדתו ועולה בשנית לארץ.

לחרות הוא מגיע ב1930 ונמנה עם מייסדיה וחורשי התלם הראשון. איש רב תושייה ותבונת כפיים. בונה יוצר ושואף תמיד לשכלולים, מפתח את ענף הרפת ומחלבות המושב. הרוח החיה לבניית בית העם ושיפוצו לאחר שנים רבות. שומר בקנאות על אדמת המושב ולא אחד מהמתנכלים לה זכה לנחת זרועו... משמיע ועומד על דעתו באסיפות ומעורב בכל ההחלטות. איש שיחה מרתק בשטחים רבים.

נטמן בבית העלמין של הבילויים בגדרה לצד אביו.

מי האיש?

(הביא לדפוס אסא ברטוב)

מי מסתתר מאחרי שמו של "בעל חיים נאה"...

נולד בסוף המאה ה-19 ברוסיה, אשר תחת שלטונו של הצאר ניקולאי. כשעלה לפלשתינה בתחילת המאה ה-20 זכה להיות נתינו של הסולטן התורכי, ששלט אז בארץ. בנה את משקו במושבה ימה, אשר בגליל התחתון. כאשר התורכים גרשו את תושבי "אחוזת בית", הסיעם צפונה בעגלות למושבות הצפון, שם עוצבה דמותו הביטחונית שליוותה אותו כל חייו. עם תחילת תנופת נטיעת ההדרים בשרון והקמת "חרות יהודה" הגיע עם משפחתו וכאן הקים את ביתו. כל חייו עסק בארגון "ההגנה" ובאיסוף נשק ליום פקודה. במלחמת העולם השנייה והוא כמעט בן חמישים מתגייס לצבא הבריטי יחד עם בנו, נוהג בדרכי המדבר המערבי ובאירופה המשתחררת מעול הנאצים. בכל חופשה מזדמנת מצבא הוד מלכותו אינו שוכח להעניק "מתנות" לסליקי ההגנה. גזע איתן למשפחה ביטחונית.

התשובה בגיליון הבא

הנצדור הצעיר

הדס אינהורן וטל פיינמסר

אצלנו בלול

כתבה: יובל גוטמן כתיב ג (בת 8)
הביא לדפוס גלעד גוטמן

סבתא וסבא שלי רחל וחיים גינת גרים לידנו. יש להם לול תרנגולות ובכל בוקר סבתא סבא ואני אוספים ביצים. איך אוספים ביצים? קודם אוספים את הביצים הנקיות ואת הביצים המלוכלכות והסדוקות משאירים על הסוללה.

לביצים יש צורה סגלגלה עם שפיץ ולכן יש לשים את הביצים בתבנית עם השפיץ כלפי מטה, אחרת אם נשים את השפיץ כלפי מעלה ועליה תבנית נוספת הביצים פשוט יישרו.

לאחר שאספנו את הביצים הנקיות אוספים את הביצים המלוכלכות והסדוקות. את הביצים המלוכלכות שמים בדלי מים כדי שיהיה קל להוריד את הלכלוך עם מברשת ואח"כ שמים אותן בחזרה בתבנית. את הביצים הסדוקות שמים בתבנית נפרדת.

אחרי שאספנו, ניקינו ומיינו את הביצים מרכזים את כל הביצים שבתבניות בעגלה שמעמיסים אותה על המשאית שבאה לקחת את כל הביצים שאספנו.

אני מאד אוהבת לאסוף ביצים ולעזור לסבתא וסבא שלי.

מי"ב לצבא ומה שביניהם

מכינה קדם צבאית "מנשרים קלו" במעגן מיכאל

מיכל הרפז ומירב וידר

לפני קצת יותר משנה, כשעוד היינו ב"ב, והראש שלנו היה עסוק בעיקר בגוריות ובמיונים לצבא, הבנו, שזה הרגע להחליט, אם לדחות את השירות הצבאי בשנה או להתגייס לצבא. דברים ששמענו עליהם עד אז רק מהאחים הבוגרים ומההורים, ותמיד נשמעו לנו ממש רחוקים. מפני שלא הכרנו לעומק את עניין דחיית השירות הצבאי, החלטנו לצאת לשטח ולברר כמה מדובר. גילינו, ששנת שירות זה לא מילה נרדפת ל"גרעין עודד", ושיש אופציה נוספת, חוץ משנות השירות השונות, שנקראת מכינה קדם צבאית, ולא, זה לא מטעם הצבא.

אז מה זאת בעצם "מכינה"? ומה אנחנו באמת עושות שם? (אחרי שנשאלנו לא מעט, אנחנו כבר מנוסות בלענות על השאלה..). באופן כללי "מכינה" זאת מסגרת, שמטרתה פיתוח מנהיגות אישית. מכינת "מנשרים קלו", שבקיבוץ מעגן מיכאל, היא מכינה מטעם החברה להגנת הטבע, והדגש בה הוא על אקולוגיה, טבע וסביבה. השבוע שלנו מורכב מהרצאות קבועות בנושאים שונים - מפסיכולוגיה, כלכלה, צפרות וימאות, ועד ליהדות, דמויות בציונות, איסלאם, עליות

סדנת עזרה ראשונה, סדנת מנהיגות, הורים מרצים, סדנת מתודיקה; או שאנחנו לא נמצאים במכינה, למשל בסדרה לימודית של 4 ימים, התארחות במכינות אחרות, טיולים, שהות בחוות אקולוגיות, יומיים בגוש עציון ועוד.

כל אחד הגיע למכינה עם מטרות שונות. אנחנו הגענו למכינה בין היתר כדי להתפתח ולהעשיר את עצמנו מבחינת ידע וחברים, כדי לתרום לקהילה וכדי להגיע קצת יותר מוכנות לצבא. אלה מאיתנו, שהגיעו כדי להתאמן לקראת הצבא, או סתם מתוך רצון לשמור על הגזרה, קיבלו מדריכת כושר גופני מטעם הצבא. נציין, שאנחנו אחת מ-6 מכינות, שקיבלו מדריכת כושר גופני מטעם הצבא (מד"סית-למי שיותר מבין בקיצורים צבאיים). לכן יש לנו 2-3 אימונים קבועים בשבוע.

מוקי בצר הוא ראש המכינה, והוא מעביר לנו שיעור קבוע בל"ז של אקטואליה ומורשת קרב מניסיונו האישי והעשיר בצה"ל (הקים סירת שלדג והשתתף במבצעים שונים).

וכדי שנסיים עם טעם טוב, אנחנו חייבות לציין את חדר האוכל של הקיבוץ, שאנחנו מבלות בו שלוש פעמים ביום ונהנות מכל רגע!

מקוות שהצלחנו להסביר פחות או יותר מה זאת מכינה, ואולי אפילו לעניין כמה "בניקים, שכרגע חושבים על בגריות או על מיונים לצבא.

ויישוב ארץ-ישראל, מלחמת 48 ומגילת העצמאות. כמוכן נוספים לאלה גם שיעורי אקולוגיה מעשית וטבע וסביבה.

יום אחד בשבוע מתנדב כל אחד מהחניכים במכינה בשני מקומות שונים, אחד בבוקר ואחד אחרי הצהריים. ההתנדבות כוללת אינטראקציה עם קבוצות שונות באוכלוסיה כמו קשישים, נוער בסיכון, נוער פוסט-אשפוזי, מבוגרים בעלי פיגור שכלי, ילדי גן ועוד.

התרומה לקהילה באה לידי ביטוי, בנוסף לל"ז הקבוע, גם בהתנדבויות שונות במהלך השנה, כמו למשל פעילויות עם אק"ם בחיפה.

במכינה אנחנו חיים אחד עם השני ומנהלים את החיים שלנו כקבוצה. אנחנו מחולקים לוועדות שונות, שפועלות באופן רציף לאורך כל השנה. לדוגמא, ועדת תכנים אחראית להביא כל שבוע מרצה אורח, בכל פעם מישהו שונה, על מנת להעשיר את הידע שלנו.

בנוסף, יש בכל חודש שבוע אחד, שהוא שבוע שובר שגרה. מה זה אומר? או שאנחנו נשארים במכינה, אבל הל"ז הוא לא שגרתי, למשל

מיומנה של ש"שית,

תום נירגד, ממושב חרות, לב השרון
גרעינית במועצה איזורית מטה אשר

השעה 26:00 ואני יושבת במטבח בביתי החדש מזה שבעה חודשים. כשהתבקשתי לכתוב על החיים שלי בתור ש"שית, לקח לי הרבה זמן לחשוב, מאין להתחיל בכלל. אי אפשר לסכם את החודשים האחרונים בחצי דף, גם יום אחד מהם אי אפשר לצמצם לכמה שורות. האם להתחיל עם הסבר מה זה שנת שירות? להתחיל לספר על חיי הקומונה? מה זה קומונה? על העבודה שלי ביום יום? על העבודה שלי במסגרת הארצית, האיזורית, המושבית? על הרגשת הסיפוק הזאת, שיש כל כמה ימים, שאי אפשר לתאר במילים? האם לספר על החברים החדשים שרכשתי? על השינויים, שעשיתי בסביבה החדשה שלי? על השינויים שנעשו בי? על כל מה שלמדתי בכמה חודשים בלבד? על הדברים השונים, שאני מתנסה בהם על בסיס יומי? לפי דעתי צריך להוציא על זה ספר, בעל חמישים כרכים לפחות, וגם זה לא יספיק.

לפני כשנה עמדתי מול ההתלבטות, כמו יבניקי"ם רבים בשלב זה של השנה, האם להמשיך לצבא או לעשות משהו שונה שנה אחת. להגיע למקום חדש, לא מוכר, עם אנשים חדשים, שונים זה מזה מאוד, לחיות איתם חיים שיתופיים, לעבוד איתם, להתרחק מהבית, להתנסות בדברים שמעולם לא הכרתי, להיחשף לשכבות שונות באוכלוסייה ועוד. אני

יכולה להגיד היום, על אף כל הקשיים, שהבחירה שלי הייתה נכונה.

אני גדלתי בבית מאוד בטוח, בית ספר מכובד, חוגים, תנועת נוער פורחת, וכל יתר הדברים, המוכרים לנו כל כך במושב חרות. האם יש דרך לתאר מה זה לעזוב את כל זה, לעבור לגור בקיבוץ בצפון, להיות חלק מהתנהלות של קיבוץ ויום יום ללכת למושב, שהוא תחת חסותי ושונה כל כך מחרות המגינה? אפילו שלפעמים מעט קשה, אני נהנית. אני נהנית ללכת לחניך שלי, שבתחילת השנה היה עם בעיות חברתיות רבות והיום הוא קצת יותר פתוח לסביבה, נהנית לנסוע ברכבת לבושה בחולצה הכחולה ולשמוע את המשפט "סליחה, את ש"שנית. כל הכבוד לחבר'ה האלה!" נהנית לחיות עם עוד שישה אנשים איכותיים ומדהימים בגילי, נהנית להיות חלק ממשהו, שנחשב "לאחוזים הטובים של הנוער של היום", נהנית להיות משמעותית, נהנית מהעבודה, שאם אני לא אהיה שם, אז לא יהיה שם אף אחד, נהנית להתגעגע הביתה, נהנית להיות עצמאית, נהנית ליזום, ונהנית גם מהקשיים.

אני מקווה, שבכל זאת הצלחתי להעביר מעט ממה שעובר על בני גילי, שיצאו לשנות שירות במסגרות שונות ברחבי הארץ ועליי. אני מאחלת לכולם להתנסות, אפילו בחצי מהדברים האלה, ומזמינה את כל מי שעוד יש לו הזדמנות להתעניין, לנסות ולהיות חלק מהדבר המדהים הזה.

חוויות מהעבר

אברהם יפה 7.9.1936

מעוזבונו של המורה צבי זבולון ויינברג.
הביאה לדפוס ליאורה גלבוץ

ההתקפה

עם חשכה שבים החברים מעבודתם, אוכלים במוקדם את ארוחת הערב ונפרדים למשמרותיהם.

הנה נראה מרחוק ומקרוב איתות ערבי מבשר רע.

לילה! האורות כבים מוקדם מכפי הרגיל. ופתאום נשמעת ירייה!

חושבים שנפלט איזה כדור מרובה. אך תיכף ומיד מרגישים את

הטעות, כי הנה ניתך מטר יריות על המושב. הלב שואל לשלום

השומרים. היריות נחלשות ומתחזקות חליפות, זמזום הכדורים ורעש

היריות לא נותנים גם לחשוב על שום דבר. סוף-סוף נפסקו היריות,

ודומיית הלילה שבה לקדמותה. הינה האיר השחר. צעדי השומרים

השבים ממשמרתם, וצעדי החברים ההולכים לחליבה ולעבודה מזרזים

אותי לקום.

יום. אני עוזר בבית, ואחר כך אני עוזר לחברים לחזק את העמדות.

ושוב חוזר הלילה. נשמעות יריות על רמת הכובש, ומצד שני - התקפה

על כפר הס.

וחוזר חלילה.

קליטת משפחות העולים

הממשיכים

- בנים ממשיכים
- דור שלישי
- △ צאצאים שרכשו משק

לא נותקה עוד השלשלת של ב' גלילה שריר

מאי 1948. מדינת ישראל קמה.

שעריה, אשר היו נעולים בפני שארית הפליטה, ששרדה את מוראות המלחמה והשוואה, שעריה אלו נפתחים עתה לרווחה. ושוב מגיעות אניות עמוסות, אך הפעם הן אינן מגורשות לאחור, אלא מורידות לחוף מבטחים נשים, ילדים וטף, יחידים ומשפחות, אשר נעקרו מבתיהם והם כמהים להתחלה חדשה במדינה החדשה, אשר זה עתה קמה. ועל סיפון האוניות "נגבה", "גלילה", "הרצל", "עצמאות" (איזה שמות בעלי משמעות סמלית) נמצאות המשפחות אשר יגיעו "משם" אלינו, למושב שלנו.

איך הן מצאו דרכן דווקא אלינו?

הלכתי ל"מרכז לתיעוד גוש תל-מונד" בהנהלת רותי גרסטן ומצאתי אוצרות, פרוטוקולים ומסמכים מקוריים מימי הראשונים של המושב, וגם, כמובן, מהשנים של קליטת העלייה. והנה החשובים ביותר:

26.1.49 - מסמך ראשון, המספר על פניית המוסדות המיישבים אל הקיבוצים והמושבים בבקשה להתגייס לקליטת העלייה.

21.4.49 - מסמך ראשון, ממושבי "גוש תל-מונד", ובו התייחסות של "ועד הגוש", אשר קדם למועצה האיזורית. וכך נכתב: "לאחר שגדלו שטחי הקרקע ביישובי הגוש שלנו, כתוצאה מהמלחמה, הוחלט לקבל לכל מושב 20 משפחות נוספות ולהפריש עבורן את מכסת הקרקע המקובלת במושבו. אנו מקווים, כי תסייעו בידינו על ידי הפניית מתיישבים והמצאת אמצעים הדרושים עבורם, לשם הקמת משקם. מצד יישובנו ישנה נכונות לתת יד נאמנה לעזרת המתיישבים החדשים".

18.11.49 - מתקיימת ישיבת מועצה במושב שלנו, חרות, בה הוחלט פה אחד, להרחיב את המושב ולקלוט את משפחות העולים. בבחירת האנשים המיועדים לקליטה עסקו חברים מהכפר, אשר פעלו במחנות ובמעברות בבית-לידה, פרדסיה, ופרדס-חנה. בשלב ראשון הם הביאו 18 איש, אשר מתוכם אושרו, אחרי ראיון, 10 בלבד. כך נמשך התהליך, עד שנבחרו כל המשפחות.

12.4.50 - משפחות העולים מגיעות למושב, שם הוקם מחנה אוהלים, במגרש אשר נמצא בין מחסן-האספקה והסילו, לבין משפחת אזרבה (גן עמליה רוס).

בשלב הראשון עלו רק 12 משפחות - מפולניה, רומניה ובלגריה. בשלב השני

הגיעו עוד שש משפחות, שלוש מהן ממצרים. שלוש המשפחות הנותרות ועוד שתי משפחות, אשר הגיעו מאוחר יותר - כולן היו ממזרח אירופה. כך התמלאה המכסה של 20 משפחות. כל אותן הזמן שהו המשפחות בפחונים שניבנו במקום האוהלים, כי מזג האוויר הקשה והשלג אשר ירד במפתיע, הקשו מאד על החיים באהלים. זמן רב עבר עד אשר המוסדות המיישבים העבירו כספים לבניית בתי הקבע וחיבורם לרשת החשמל.

27.7.50 - נערכה הגרלה חגיגית של המגרשים, אותם יקבלו המתיישבים החדשים, שם ייבנו הבתים ויתפתח המשק החקלאי. בהתחלה הם קיבלו צריפים, ורק אח"כ נבנו הבתים. שמות הרחובות החדשים הם: רחוב "ההרחבה" ורחוב "הבאר".

21.9.51 - סוף סוף ניתן אור ירוק להזמין 20 יחידות דיוור.

ישיבות מועצה רבות מאד הוקדשו לנושא קליטת העלייה, ובפרוטוקולים מצאתי הרבה מהן. הן דנו בנושאים שונים: היכן ייבנו הבתים, באיזה ענפי חקלאות יעסקו, איך אפשר לעזור להם, איך לשלב אותם בהנהלת הכפר וכו' וכו'. ואמנם כמעט מן ההתחלה היו לעולים 2 נציגים בהנהלת הכפר.

העולים ברובם לא ידעו את השפה העברית, חלקם דיברו אידיש. בישיבות, המקדימות לקליטת העלייה, העלה אחד מחבריה הצעה לא לקבל כחברים את אלה, אשר אינם יודעים עברית. לאחר דיון סוער הוחלט להוריד את ההצעה מסדר היום, אך לחייב אותם ללמוד עברית. אני זוכרת את אבא שלי, בן-ציון אנגלברג-מלאכי ז"ל, מתנדב ללמד באולפן אשר הקימו בכפר, וגם אני התנדבתי ללמד ועזרתי לילדים בהכנת שעורי הבית, למרות שהייתי צעירה מאד.

מפה 1 מציגה תמונת מצב של 20 המשפחות הראשונות של העולים, אשר נקלטו במושב. 14 משפחות ברחוב "ההרחבה".

4 משפחות ברחוב "הבאר".

2 משפחות ברחוב "המייסדים", מהכיכר המובילה לכיוון משמרת.

תנאי החיים היו קשים מאד. הצריפים ואחר-כך הבתים הקטנים, חוסר נסיונם של העולים בחקלאות, התלות הרבה בפגעי מזג-האוויר, הגניבות של בעלי החיים וגם של ציוד רב - כל אלה הכבידו מאד על החיים, ורבים התייאשו ובחרו לעזוב את המושב

ולחפש את עתידם במקום אחר.

מפה מס' 2 - מפה הנותנת את תמונת המצב היום - 2010

מפה זו מגלה כי רוב משפחות העולים הראשונות בחרו לעזוב את המושב, ונשארו רק ארבע משפחות ועוד נכדה, סה"כ חמש משפחות שהן 25% בלבד. עצוב.

אבל הסתכלות מעמיקה במפה מגלה משהו חיובי. כמעט כל המשקים אשר נעזבו, נקנו על ידי בני המושב הוותיק. אלה הם בני הדור השני, אשר היו רגילים לתנאי החיים הקשים, עבדו במשק החקלאי, ולכן בחרו להמשיך את דרכם של ההורים, במושב.

כך, תשע משפחות של בנים רוכשות את המשקים אשר נמכרו, והן מצטרפות אל חמש המשפחות אשר נשארו. כלומר יש לנו בכל זאת 70% של המשכיות ל-20 המשקים, אשר נוספו למושב הראשוני.

ובהסתכלות נוספת, בהמשך לכתבה בעיתון הקודם, אם נחבר את תשע המשפחות של הבנים שרכשו את המשקים ברחוב "ההרחבה" וברחוב "הבאר", יחד עם 81 המשפחות החיות במושב הראשוני, נקבל 90 משפחות, המהוות כמעט 97% (!) ממספר המשפחות הראשונות, אשר ייסדו את המושב. אכן, מספר מרשים ראוי לציון, המראה על המשכיות חזקה ומשמעותית של מייסדי המושב על ידי בניו.

מה דעתכם?

בגליון הבא נספר על "שכונת הבנים" ועל קבוצה של בני המייסדים, שקבלו מגרשים לבנייה ברחוב ההרחבה ושני בתים לעובדי ציבור ברחוב הבנים.

ונספר גם על קבוצה נוספת. מי זו הקבוצה? בכתבה הקודמת התייחסתי למשפחות, אשר התיישבו במושב בשנים 1930-1940. בתגובה לכתבה קבלתי פנייה מחברת המושב, אשר נולדה כאן, הקימה משפחה ומגדלת פה את ילדיה. לטענתה היא מרגישה כמו בת ממשיכה, למרות שהוריה קנו את המשק אחרי 1940, ולכן לא נכללים בין הראשונים. בדקתי ומצאתי 10 משפחות, אשר קנו משקים בשני העשורים אחרי 1940. אלה לא משפחות הבנים, אך הן מרגישות מאד מאד "בני חרות", וגם להן יש כבר דור שני ושלישי - בנים ממשיכים. נתייחס גם אליהן...

ותודה לרותי, אמוץ, ואסא.

גלילה שריר

מקומיקס חרות

מעין קפלן

לא צריך להיות ציירים, רק לקחת עיפרון ולהתחיל לשרבט בכל נושא הקשור אלינו למקום, מושב חרות כמובן. ניתן גם להציע רעיונות לטיפולם של מומחים. נא לשלוח לדוא"ל: maayakg@gmail.com מצפים לשיתוף פעולה מילדים ובוגרים. תגובות יתקבלו בברכה

קורה בספריה

גלילה שריר

קורה משהו. יש התקדמות גדולה בשיפוץ הספריה. יניב וחבריו הרכיבו כבר שתי כונניות של ספרים, ובקרוב הם ירכיבו גם את הכוננית השלישית. כונניות אלו נמוכות יותר ומיועדות לספרים של הילדים, לפי קבוצות גיל.

לכל קבוצה יש סימון בצבע אחר. לקטנים-ירוק, ולגדולים יותר צבע כחול. כל הספרים כבר מסומנים, ובהתאם לכך יסודרו על המדפים בכונניות החדשות. לקבוצות הטף מיועדים ארגזי עץ, אשר קיבלנו בתרומה, והספרים סומנו בצהוב. בנוסף לכך עשינו מיון נוסף בספרים אלה בהתאם לגובה ולנושא. כל קבוצה כזו סומנה במדבקה מיוחדת: פרח או פרח או פיל וכו'. וכמובן כל ארגז סומן בהתאם.

גם מזגן כבר התקינו. עכשיו אנחנו מחכים לתאורה ולשקעים נוספים של חשמל. עוד כמה פריטים ושילוט, ואפשר יהיה סוף-סוף לפתוח את הספרייה לקהל.

תכנתי לכתוב כתבה על יצחק מגלי ההוגה והמייסד של גרעין "חרות", אשר על שמו נקראת הספרייה שלנו. אבל בדקתי ומצאתי כתבה שלמה וגדולה עליו באתר של "חרות". לכן, כל מי שמתעניין לדעת עליו, על אישיותו, על מעשיו, ועל תרומתו למושב שלנו, מוזמן לקרוא באתר זה. אני מאמינה ומקווה, שבגליון הבא נספר על הפעילות בספרייה.

סיפורו של התפוז - הפרי הכי-הכי אצלנו

כתבה: רותה סגל; איירה: איה גלעדי

התפוז, פרי טעים וחשוב לכולם. אותו אנחנו מגדלים אצלנו כאן, ומכאן שולחים אותו לארצות אחרות שם תפוזים לא גדלים, אבל כולם יודעים כמה הם טעימים.

מספרים:

שהתפוז בא מארץ סין, לפני הרבה הרבה שנים. שם גדל פרא בשדות ובפרדסים, ראו הסוחרים שהיו עוברים ממקום למקום כי טוב - אספו גרעינים, שתלים, ומכרו לאנשים בדרכים במ עברו. כך הגיעו גם אלינו לארץ עצי התפוז, תפוז זהב, כך נקרא.

התפוז, פרי כתום עם קליפה עבה, פנימו עסיסי ומתוק. שייך למשפחת עצי ההדרים - משפחה מכובדת וגדולה. האשכולית, הקלמנטינה והלימון - גם הם משתייכים לחבורה. בימינו כל הזמן ממצאים מינים חדשים, מאד טובים ומתוקים.

או איך נוטעים?

בהתחלה זורעים את ה"כנות", לימון מתוק וחושש. את השתילים נוטעים ולאחר שהשרישו מרכיבים עליהם את הפירות: תפוז, אשכולית, לימון וכל האחרים - פירות טובים וטעימים. מהניסיון למדו, שלחוששש ולימון מתוק

גזעים יעילים וחזקים. כך, גם הכנה וגם המורכבים מרוויחים, ואנו נהנים מפירות טובים.

עצי ההדר אינם עומדים בשלכת ולכן אינם מתאימים לארצות קרות. אבל ארצנו היא ארצם. הם מרוצים ואנחנו איתם. בתחילה הפירות מעטים ומחוספסים. רק לאחר כמה שנים יתנו את מלוא אונם ופרים. אז יבואו הקוטפים; עם תרמיל ומקטפה, יקטפו בזהירות כדי לא לפגוע בקליפה. קוטפים לתרמיל ומשם לערימה, משם לבידור ועטיפה. אז ייארזו בתיבות ויסעו לאניה, מפליגים לארצות רחוקות, וילדים ואמהות ייקנו תפוז עטוף מארצנו הקטנה.

בימינו הכול עובד עם מכונה. אבל בימים של פעם היה הכול אחרת. הלכו הקוטפים עם תרמיל על כתף ומונחה ביד. קטפו ושפכו לארגז. נמלא הארגז - עלה בעגלה ונסע לבית האריזה. שם צירפו אותו לערימה. על יד הערימה ישבה הבוררת המחליטה - מה לאריזה, מה לאכילה, ומה לעשיית מיץ לכול השנה. התפוזים הנבחרים הועברו לעוטפות, ואלו היו בזריזות וטופות ומעבירות לערימה חדשה. כאן היו האורזים. לפנייהם ארגזים, והם אורזים ואורזים, והכול בצפוף, לפי הגדלים: מאה ושמונים,

שימור אתרים ומורשת

הביאה לדפוס רינת סיון

כיצד קובעים מהו אתר ראוי לשימור? מה המשמעות של הכרזה על אתר כמיועד לשימור? האם יש ערך כלכלי לשימור? איך ניתן להפוך מבנה היסטורי מתפורר למוקד פעילות של הקהילה כולה?

בנושאים הללו עסקה הרצאתה של ד"ר עירית עמית, מרצה וחוקרת במחלקה לגיאוגרפיה באוניברסיטת בראילן, המכהנת במספר גופים בינלאומיים וארציים בתחום התכנון והשימור.

ד"ר עמית הרצתה בהתנדבות בפני קהל מהמושב, ובהרצאה קולחת עשירה ומרתקת תיארה את התהליכים המרכזיים שהניעו את גל ההתיישבות בשרון המרכזי ובתוכו גוש תל מונד ומושב חרות. ד"ר עמית עמדה על ההתפתחות בידע ובטכנולוגיה, שסייעו לזהות את פוטנציאל הקרקע והמים הזמינים בשרון והתאמתם לענף ההדרים ששימש אז כ"מנוף" כלכלי מרכזי להתיישבות בארץ ישראל. כמו כן, דברה על הברית בין היזמים הפרטיים לבין ההכשרות החלוציות ברוח שאפשרה את התפתחות מושבי גוש תל מונד בצמידות לפרדסי החברה למטעי א"י.

ההרצאה התמקדה בערכי הנוף הייחודיים שהתפתחו בשרון החל בשנות העשרים של המאה ה-20, המוכרים כיום בתכנית המתאר הארצית כמכלול נופי שיהווה חלק ממערך השטחים הפתוחים

מאתים וארבעים, שלוש מאות ושישים - אלה מספר התפוזים בתיבה לפי הגדלים. אז הגיע תורו של מרים התיבות, והוא העביר אותן לנגר שסגר כל תיבה, ומשם העביר למכונת המשא. נמלאה המשאית ומייד יצאה לנמל לנסיעה. התיבות הועמסו לבטן האניה והפליגו למכירה.

אמא אחת שקנתה תפוז כתום, הסירה את העטיפה וקילפה את הקליפה. את התפוז אכלו עד תום, ומהקליפה בישלה סוכריות יפות ומתוקות - וכולם ליקקו את האצבעות.

התחיל התפוז את דרכו בפרדס, על העץ, והגיע לצלחת כזו רחוקה. מה תגיידו? נכון שזה נפלא?

שימורם חיוני לצרכי כלל האוכלוסייה - כפרית ועירונית כאחד. במכלול זה מתקיימים גם נכסים של מורשת, כגון מבנים, עצים ואתרים, המסמלים ערכי תרבות הראויים לשימור.

האדם מחויב לשמור על אוצרות נוף, טבע ותרבות ולהורישם לדורות הבאים. אולם השימור כרוך בהשקעה ובויתור מסוים על היכולת לניצול כלכלי מירבי ומהיר. בה בעת, יש לשימור גם ערך מוסף, שקשה לאמוד באופן מיידי, וערכו האמיתי מתבהר עם הזמן. התהליך העובר על קהילה, המעוניינת לשמר נכסים מעבר, הינו מורכב. ד"ר עמית תיארה את הצורך לגייס הסכמה קהילתית רחבה, כדי לקדם תהליכים של שימור. זאת, במיוחד אם מבקשים להציב משקל שכנגד לכוחות הכלכליים החזקים, המניעים את הפיתוח הנדל"ני, ולוודא שתכניות המתאר יתייחסו לערכים שהקהילה מעוניינת לשמר למען ההווה ולמען הדורות הבאים. אולי מעט קל יותר להשיג הסכמה לגבי "מרחבי זיכרון" משותפים, שהם ממילא ציבוריים באופיים, כמו מתחם המזכירות-הסילו-גן הילדים ובית העם; אך כאשר מדובר באתרים הממוקמים בשטח בבעלות פרטית, יש להפעיל פתרונות יצירתיים שיתנו מענה לצרכי הפרט ויפצוהו על האבדן המידי של הערך הכרוך בהגדרת הנכס לשימור.

טיפוח אתרי המורשת מעביר מסר של יציבות והמשכיות ויוצר נקודת מפגש בין ותיקים לחדשים, מבוגרים וצעירים. האופן, שבו נשמר את נופי העבר, יהווה כרטיס הביקור של מושב חרות בדורות הבאים.

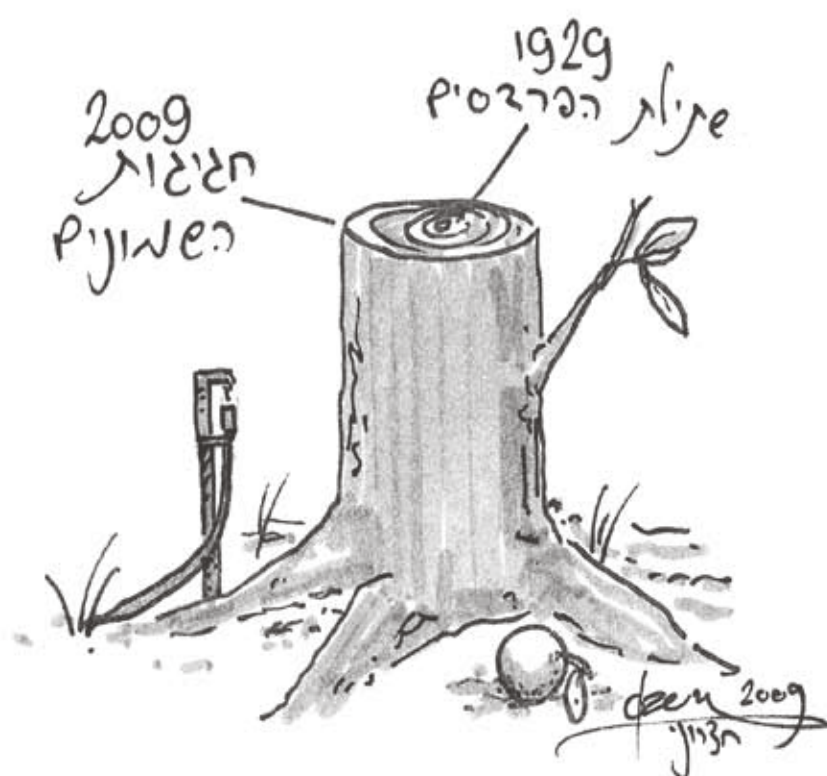
טקס יום הזיכרון יתקיים ביום א' 18.04.2010 בשעה 19:50
ברחבת האנדרטה.

טקס יום העצמאות יתקיים ביום ב' 19.04.2010 בשעה 20:30
על הדשא הגדול.

אנו פותחים מסורת חדשה
בערב יום העצמאות אחרי הטקס המרכזי בבמה נפרדת,
יופיעו להקות והרכבים מוסיקליים בני המושב.
מיועד לכיתות ז' ומעלה
אנחנו דואגים להגברה ואתם – לכישרון הבמה
המעוניינים להופיע מוזמנים ליצור קשר בדוא"ל:
nilic@ofakim.co.il
או לטל': 054-5405733
נילי כספי וטלי סלטון

כנס מחזורים

שבת 4 בספטמבר 2010

חגיגות השמונים

ועדת תמי"ד

תכנון ארועים

ועדת תמי"ד בתכנון השנתי שלה הכניסה בנוסף לתכנים המסורתיים: התפילות והפעילויות בימים הנוראים, אירוע הכניסה החגיגי לשנת הבר מצווה וקריאת המגילה בפורים, נושאים נוספים הקשורים למסורת התרבות שלנו, האחד – הרצאה של ד"ר עליזה לביא בנושא "תפילת חלוצות", בתאריך 25 במאי, והשני – הרצאה של מר אלי יפה (המנצח על מקהלת היכל שלמה) על הנושא: ליטורגיה יהודית, בתאריך 20 ביוני. שתי ההרצאות נועדו להשתלב בשנת השמונים של המושב, כמחווה לדור ההורים המייסדים. נא רשמו את התאריכים ביומניכם ולהתראות בהרצאות.

ארועי חג במושב

ועם פעילות משעשעת של משחקים, שירה וריקודים בניצוחה של ליאת קטרי.

בערב קיימנו מצוות קריאת המגילה, ביזמת ועדת תמי"ד, עם מיכה וברק, שניהלו את תפילות הימים הנוראים במושב. לקריאת המגילה הקדים מיכה משחק פורימי והציג, כמסר מרכזי של המגילה את האחדות הלאומית, כערך מכונן בכל מצב של סכנה, של צרה ושל איום קיומי למינהו. קריאת המגילה לוותה בפעילות ערבית ורועשת של צבור המשתתפים עם רעשנים ושירים.

לכל ארועי פורים קדמה עבודת יצירה פורימית בה נטלו חלק ילדי הבר מצווה ביזמת רוחלה גינת ובהדרכת צביה קפלן, בסדנת האמנות שלה. את הליצנים, פרי עבודתם, אנו רואים כשהם מחייכים לעברינו ממעל, לאורך רחוב המייסדים ובשכונת הבנים ומהווים רקע לעליצות הפורימית.

עתה אנו עומדים לפני ימי ניסן עם חג הפסח, ולאחריו אייר עם יום הזיכרון ועם יום העצמאות. נאחל לכל התושבים חג פסח שמח וימי זיכרון ועצמאות משמעותיים ושקטים.

מאז יצא לאור העיתון השני חגגנו במושב שני ימי חג במגוון פעילויות, בעקבות לוח השנה: טו' בשבט ופורים.

את טו בשבט חגגנו בהפנינג חגיגי בשעות הבוקר, הפנינג שכלל צעדה חגיגית בשבילי הליכה חדשים, הפעלה מגוונת בתחנות לאורך הדרך, ופיקניק מסיים בגבעה. בשעות הערב ערכנו "סדר" טו בשבט, שכלל שירה בציבור, שירת חבורת הזמר, סדר ברכות טו בשבט וסיפורי עצים, כשברקע עצי משפחה ענפים ומצגת של צמחי המושב.

את פורים, שהיה הפעם סוער וגשום, חגגנו בשלושה ארועי חג, כולם בתוך מבנים מוגני גשם. החג נפתח במסיבת מבוגרים בנוסח שנות השמונים, ביזמת ועדת התרבות. המסיבה נערכה לפי מיטב המסורת: עם תחפושות, אלכוהול וריקודים, ביום שישי. מסיבת פורים לילדים נערכה בשבת אחר הצהריים ביזמת ועדת הנוער ובארגונה. המסיבה כללה הפעלה פורימית עם פינות יצירה צביעה, גזירה ציור והדבקה

שבת, 8.5.10, האירוע המרכזי לחגיגות 80 לחרות.

החזרות למופע ה-80 בעיצומן ההנאה רבה וההענות עצומה! פרטים ולוח החזרות מתעדכנים באופן רציף באתר האינטרנט של המושב:

<http://moshav-herut.org.il/about/80/>

אנא כנסו לפני כל חזרה לבדוק האם חלו שינויים.

עדכונים במסרון ישלחו רק במקרה של שינוי ברגע האחרון. מי שאינו מקבל עדכוני מסרונים או

שמקבל לקבוצות גיל שגויות מוזמן לעדכן את שרון בכתובת sharon@tidhar.co.il

מי שאינו מקבל דואר אלקטרוני מהמושב ומעוניין לקבלם יכתוב אל

hodwi@netvision.net.il

